

Ks. EDWARD POLOCZEK

Z DZIEJÓW POLSKICH ŚPIEWNIKÓW KATOLICKICH NA ŚLĄSKU CIESZYŃSKIM — ŚPIEWNIKI KS. ANTONIEGO JANUSZA *

Pojęcie Śląska Cieszyńskiego kryło w sobie w połowie XIX w. złożoną rzeczywistość. Charakterystyczną cechą polskiej ludności zamieszkującej ten region była integracja kulturowa. Integrację tę pogłębiały wydarzenia polityczne, a podkreśliła ją Stolica Apostolska tworząc na tym terenie w jakimś stopniu samodzielną, kościelną jednostkę administracyjną — wikariat generalny podporządkowany biskupowi wrocławskiemu. Specyfikę tej integracji potęguje fakt, że trwała ona pomimo wielowiekowych związków z Czechami i Morawami, wpływów niemieckich, a także — od strony wyznaniowej — luteranckich. Polacy na ziemi cieszyńskiej w zdecydowanej większości zachowali jednak ducha polskiego, stąd też życie religijne mogło rozkwitać w pełni tylko poprzez polskie śpiewy i polskie modlitwy.

Nad potrzebą wydania polskiego kancjonału katolickiego dla wiernych Śląska Cieszyńskiego zastanawiano się w Seminarium Duchownym w Ołomuńcu, w którym kształcili się Polacy, już w 1848 r. Do sfinalizowania zamierzeń nie doszło jednak ze względu na brak funduszy z jednej strony, a z drugiej dlatego, że nie było odpowiednich ludzi znających w dostatecznej mierze zarówno problematykę wydawniczą śpiewników, jak i język polski. Niechętni wydaniu polskiego kancjonału byli również księża czescy, nie znający języka polskiego¹.

Pracy nad polskim śpiewnikiem katolickim podjął się ks. Antoni Janusz. Z całą pewnością mobilizowały go do tego kontakty z wielkim pionierem ruchu narodowego na Śląsku Cieszyńskim ks. Mateuszem Opolskim z czasów, gdy tworzono Bibliotekę Polskich Teologów w Seminarium w Ołomuńcu, jak i potem, gdy współpracował z nim jako wikariusz i kancelista w parafii bielskiej.

* Niniejszy artykuł, podobnie jak planowane w kilku następnych numerach „Śląskich Studiów Historyczno-Teologicznych” tego autora, jest owocem badań zakończonych pracą doktorską pt. *Polskie drukowane śpiewniki katolickie na Śląsku Cieszyńskim w latach 1857–1925. Studium źródłoznawcze*, napisanej w Instytucie Muzykologii Kościelnej KUL w 1987 r. Autor kieruje słowa wdzięczności pod adresem ks. prof. dr. hab. K. Mrowca, który jako promotor służył pisańemu cennymi wskazówkami przy opracowywaniu tematu pracy.

¹ E. Grim, *Siedemdziesiąt pięć lat pierwszej polskiej książki do nabożeństwa na ziemi cieszyńskiej*. „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 3 (1931), s. 148–159.

Dodatkowym bodźcem było wezwanie ks. dziekana Józefa Paducha do wprowadzenia polskich ksiąg do nabożeństw i polskich śpiewów w miejsce czeskich². Owocem wysiłków ks. Janusza był kancjonał zatytułowany *Praca codzienna, coroczna i całowitowa*, który ukazał się w latach 1857 i 1858. Przedstawienie tych pozycji jest celem niniejszego artykułu. (W dalszej części artykułu na określenie tego kancjonału posługiwać się będziemy skrótami PRACA I oraz — dla wyróżnienia wydania z 1858 r. — PRACA II).

I. PRACA I³

1. Opis zewnętrzny kancjonału

PRACA I jest obszernym zbiorem śpiewów i modlitw (o wymiarach 12x19 cm) i liczy XVI + 1039 stron. Karta tytułowa brzmi: *Praca /codzienna, coroczna/ i całowitowa /każdego/ chrześcijanina katolickiego;/ albo: /książka/modlitewna i kancjonał/ dla katolików,/ z różnych ksiąg modlitewnych i śpiewników/ zebrana./ Za zezwoleniem Najprzewielebniejszego Pasterza Naszego/Henryka,/ Księcia Biskupa Wrocławskiego./W Cieszynie./Drukiem Karola Prochaski./1857.*

Na s. II znajduje się rycina przedstawiająca Matkę Boską Niepokalaną Poczetą. Druk jest wyraźny i zróżnicowany w zależności od tego, czy dotyczy tytułów, tekstów modlitw i śpiewów, czy też objaśnień i komentarzy. Na s. 1038 i 1039 zamieszczono erratę błędów⁴.

2. Autorstwo

PRACA I, jak to stosunkowo często miało miejsce w wydawanych wówczas książkach do nabożeństwa, ukazała się anonimowo. Autorstwo ks. Antoniego Janusza ujawniono w zapowiedzi wydania nowego polskiego kancjonału w „Gwiazdce Cieszyńskiej”⁵.

Ks. Antoni Janusz urodził się dnia 19 września 1820 r. w Czechowicach. Jego rodzicami byli Jan i Maria z Grygierczyków. Ojciec był zarządcą folwarku Liszki w Czechowicach, należącego do hr. Renardów. Antoni Janusz uczył się początkowo w jednoklasowej szkole w Czechowicach, a następnie został przeniesiony do Bielska. W latach 1835–1841 był uczniem sześcioklasowego gimnazjum katolickiego w Cieszynie, po czym został studentem teologii w Seminarium Duchownym w Ołomuńcu. Jako student był jednym z organizatorów Biblioteki Polskich Teologów w tymże seminarium. Po otrzymaniu święceń

² J. Galicz, *Z minionych lat. Przyczynki do historii ruchu narodowego na Śląsku Cieszyńskim*. Cieszyn 1937, s. 13.

³ Egzemplarz śpiewnika znajduje się w posiadaniu autora.

⁴ W erracie uwzględniono 191 błędów. Wydaje się, że dwie z podanych pozycji nie są błędami, a mianowicie:

— s. 508, wiersz 29: errata podaje jako błąd słowo „w niebie” i poleca zastąpić je słowem „niechaj”. Odnosny tekst brzmi: „Lecz bym trwając w Twojej miłości — Mógł oglądać we wieczności w niebie: Dla Twoich pięć ran daj mi się sam — W życiu i po śmierci Tobie ufam”. W tym kontekście poprawka jest bezzasadna.

— na s. 804 w wierszu 12. podano jako błędne słowa „tak wyniechaj”, jednak w tekście wyrażenie to nie występuje. Mimo, jak by się wydawało, bardzo dokładnej korekty wydawców dało się wykryć jeszcze kilkanaście błędów drukarskich nie umieszczonych w erracie.

⁵ „Gwiazdka Cieszyńska” 7 (1857).

kapłańskich w 1845 r. obejmuje funkcje wikariusza i kancelisty w parafii w Bielsku (co zasygnalizowano w akapicie wstępnym), gdzie proboszczem był ks. dr Mateusz Opolski, równocześnie wikariusz generalny biskupa wrocławskiego na Śląsk Austriacki. W dniu 26 marca 1848 r. ks. Janusz został mianowany proboszczem w Zebrzydowicach. Był nim do śmierci, która nastąpiła w 40. roku życia 4 lipca 1861 r. na skutek ataku serca. Pogrzeb, w którym wzięło udział 44 kapłanów, odbył się 6 lipca 1861 r.⁶ Grób ks. Antoniego Janusza znajduje się na cmentarzu w Zebrzydowicach.

3. Geneza

Kierując się myślą o użyteczności opracowywanego przez siebie śpiewnika, ks. Janusz włączył do PRACY I śpiewy i modlitwy znane katolikom Śląska Cieszyńskiego⁷. Bardzo często źródła, z których zaczerpnięte zostały teksty, podaje sam autor. Dotyczy to jednak zasadniczo modlitw i komentarzy liturgicznych, natomiast pieśni zaopatrywane są w tego rodzaju informacje w tych przypadkach, gdy jest ona tłumaczeniem śpiewu łacińskiego. Ks. Janusz postępuje tak zresztą zgodnie z istniejącym w tym czasie zwyczajem wydawania śpiewników bez podawania pochodzenia poszczególnych pieśni⁸. Przyczyną tego było najprawdopodobniej ogromne bogactwo źródeł⁹. W gromadzeniu pieśni ks. Janusz korzystał prawdopodobnie również z pomocy tak bardzo zasłużonych dla polskości Śląska Karola Miarki¹⁰ i Józefa Lompy¹¹.

Modlitwy i komentarze zostały wzięte z Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu¹², tekstów liturgicznych (Msza św., Wielki Tydzień, pogrzeb) i paraliturgicznych, jak również z literatury ascetycznej (ks. Janusz podaje, że korzystał z następujących pozycji: *Filotea*¹³, *Książka Missyjna*¹⁴, *Wielki Tydzień*¹⁵, *Odwiedziny* [sic] wyd. we Lwowie 1849¹⁶, tłumaczona przez ks. B. Galurę *O Mszy św.*¹⁷ oraz pochodząca z nie podanego źródła modlitwa św. Franciszka Salezego dla matek ciężarnych¹⁸).

PRACA I wykazuje pewne powiązanie z trzema książkami do nabożeństwa. Są nimi:

⁶ „Gwiazdka Cieszyńska” 27 (1861); 29 (1861).

⁷ Na s. V i VI autor pisze: „...nie tu nie znajdziecie nieznanego, lecz wiele już w inszych księgach od przodków naszych nam podanego, tylko do porządku [sic] nowego ułożonego”. Por. też karta tytułowa.

⁸ Jedynie T. Klonowski podaje w przypadku niektórych pieśni rejon ich pochodzenia lub skrót „T.Kl.”, określający autora opracowania. Zob. *Szczeble do Nieba czyli Zbiór pieśni z melodyjami w kościele rzymsko-katolickim od najdawniejszych czasów używanych*, t. 1 i 2, Poznań 1867.

⁹ Zob. przypis 7. Również X. M. M. Mioduszewski pisze: „Co się tyczy samego zbierania pieśni, nieprzywiązywałem się do jednej tylko książki, ale użyłem rozmaitych ile ich mieć mogłem, w różnych czasach i miejscach wydanych...”. Zob. *Śpiewnik kościelny czyli pieśni nabożne z melodyjami w kościele katolickim używane*, Kraków 1838, s. 5.

¹⁰ J. Pośpiech, *Śląsk*, w: *Dzieje folklorystyki polskiej 1800–1863, epoka przedkolbergowska*. Red. H. Kapeliś i J. Krzyżanowski, Wrocław, Warszawa, Kraków 1970, s. 450.

¹¹ E. Grim, art. cyt., s. 155.

¹² Por. *Biblia Łacińsko-polska czyli Pismo święte Starego i Nowego Testamentu. Podług textu łacińskiego Wulgaty i przekładu polskiego x. Jakóba Wujka T. J.*, Wilno 1862.

¹³ Zob. PRACA I, s. 23, 51, 70.

¹⁴ Zob. PRACA I, s. 62, 138, 150, 961, 970.

¹⁵ Zob. PRACA I, s. 553, 589.

¹⁶ Zob. PRACA I, s. 1037.

¹⁷ Zob. PRACA I, s. 1.

¹⁸ Zob. PRACA I, s. 918.

1. Czeski śpiewnik *Katolický Kancýonal kwzdelani a rozníceni skutečné, weřejné y domasy pobožnosti* autorstwa Tomaša Fryčaja, wydany w Brnie w 1830 r. (wyd. 9). Tu podobieństwo widoczne jest w ogólnym układzie kancjonałów, umieszczeniu cytatów z Pisma Świętego (różnych w obydwu śpiewnikach) na kartach tytułowych verso oraz we włączeniu spisu treści do przedmowy.

2. *Christkatholisches Gebet- und Gesangbuch* wyd. w Ołomuńcu w 1845 r. PRACA I zbliżona jest do tego śpiewnika poprzez podobieństwo układu oraz identyczny (w tłumaczeniu) cytat z dzieł św. Augustyna.

3. *Weg zum Himmel* wyd. w Innsbrucku w 1851 r. Podobieństwa PRACY I do tego zbioru można dopatrzyć się w tym, że przedmowa tej książki zawiera w sobie wyjaśnienie tytułu.

W przedmowie do PRACY I ks. Janusz napisał: „Cieszyłoby nas, gdybyśmy ją byli mogli nazwać «Zabawą», jako niektórzy przed nami”... Autor ma tu najprawdopodobniej na myśli wydaną w 1845 r. w Opolu pozycję *Zabawa duchowa z różnych ksiąg nabożnych...*” Ponieważ nie udało nam się dotrzeć do tego zbioru¹⁹, nie możemy stwierdzić, w jakim stopniu ks. Janusz korzystał z niej w opracowywaniu swojego kancjonału. Być może tylko tytuł był dla niego inspiracją do nazwania swojego śpiewnika *Pracą codzienną*...

Druk śpiewnika trwał stosunkowo krótko. Pierwsza wiadomość o jego rozpoczęciu ukazała się w „Gwiazdce Cieszyńskiej” 30 sierpnia 1856 r.²⁰, a już w dniu 14 lutego 1857 r. w artykule zatytułowanym *Nowy pojaw piśmienny na Szląsku* doniesiono o możliwości nabycia PRACY I w księgarniach²¹.

4. Zawartość

Podobnie jak wiele polskich kancjonałów beznutowych z połowy XIX w., tak i PRACA I zawiera nie tylko śpiewy i pieśni, ale także modlitwy. Ks. Janusz wzbogacił swój śpiewnik nadto w szereg głębokich treściowo komentarzy teologiczno-liturgicznych, które nazwał „Uwagami”. Ograniczyliśmy się do przedstawienia w sposób szczegółowy z podaniem wszystkich incipitów lub tytułów tylko śpiewów i pieśni (zob. aneks), pozostały zaś materiał zostanie omówiony w sposób ogólny.

a. Układ kancjonału

Dla uzyskania jaśniejszego obrazu układu i zawartości PRACY I podano główne — naszym zdaniem, ponieważ w kancjonale nie jest to tak wyraźnie zaznaczone — działy śpiewnika. Dodano tu jeden tytuł działu [Nabożeństwa według roku kościelnego], który wskazuje na tematykę obszernej części PRACY I.

Pomijając część wstępną i końcową, można wyróżnić w śpiewniku ks. Janusza sześć głównych działów:

- Przygotowanie do życia chrześcijańskiego i pracy jego;
- Początek pracy codziennej, corocznej, całowrotnej;

¹⁹ Według informacji T. Ochot zbiór ten znajdował się w bibliotece redakcji „Gościa Niedzielnego” w Katowicach. Zob. *Msza św. w modlitewnikach górnośląskich do 1914 r.*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 3 (1970), s. 192. Śpiewnik w tym czasie zaginął.

²⁰ „Gwiazdka Cieszyńska” 34 (1856).

²¹ „Gwiazdka Cieszyńska” 7 (1857).

- Nabożeństwo podczas odpraw kościelnych [chodzi o różnego rodzaju nabożeństwa odbywające się w świątyni];
- [Nabożeństwo według roku kościelnego];
- Nabożeństwo w rozmaitych przygodach życia;
- Zakończenie pracy codziennej i całonocnej chrześcijanina katolickiego.

b. *Modlitwy*

Modlitwy zajmują poważną część PRACY I i obejmują bardzo szeroki wachlarz życia katolickiego. Można je ująć w dwie grupy: modlitwy związane z rokiem kościelnym i modlitwy okolicznościowe.

Na wszystkie święta, a także na wiele dni o charakterze liturgicznych wspomnień proponuje ks. Janusz bardzo bogaty zbiór modlitw. Dotyczy to w szczególności sposób wielkiego postu. Wyeksponowano tu głównie Niedzielę Kwietnia (Palmową) oraz Triduum Sacrum, włączając do kancjonału szereg modlitw liturgicznych Kościoła.

W PRACY I znajduje się wiele modlitw związanych ze zwyczajowymi błogosławieństwami Kościoła, jak np. przy święceniu owsa w dniu św. Szczepana, wina z okazji święta św. Jana ewangelisty i pól w dzień św. Marka i w dni krzyżowe.

Bardzo szeroko potraktowano sakramenty św., a zwłaszcza pokuty i Eucharystii. Na 37 stronach poświęconych sakramentowi pokuty znajdują się m.in. modlitwy przygotowujące do spowiedzi, rachunek sumienia, sposób przeżycia spowiedzi i modlitwy po odejściu od konfesjonału.

Eucharystii poświęcono jeszcze więcej, bo 55 stron. Podano na nich modlitwy przed i po Komunii św., sposób nawiedzenia Najświętszego Sakramentu z Komunią św. duchową oraz dwa zestawy modlitw w czasie Mszy św.²²

W wymiarze skromniejszym niż w przypadku pokuty i Eucharystii zamieszcza ks. Janusz w PRACY I modlitwy dotyczące pozostałych pięciu sakramentów. W śpiewniku znajdują się obietnice chrztu św., podziękowanie za łaskę sakramentu bierzmowania, modlitwa o dobrych kapłanów, modlitwy przed i po sakramencie małżeństwa oraz prośba o odnowienie otrzymanych w tym sakramencie łask, a także modlitwy z okazji sakramentu namaszczenia chorych.

Modlitwy okolicznościowe można uszeregować w dwie grupy: modlitwy, które powinno się odmawiać codziennie, i modlitwy na wyjątkowe okazje. Do pierwszych należą pacierze poranne i wieczorne, przed i po posiłku, związane z wykonywaną pracą i nauką, a także bardzo różnorodny zbiór 47. aktów strzeżystych na różne sytuacje życiowe²³. Charakter codzienny mają również modlitwy stanowe: młodzieńca i panny, wdowy oraz człowieka pracującego u gospodarza zwanego tu „czeladzinem”.

²² Są to tzw. parafrazy modlitw mszalnych, mające ułatwić wiernym przeżywanie Mszy św. Pierwszy tekst w PRACY I jest parafrazą alegoryczną, drugi zaś zawiera oprócz modlitw parafrazyjących tłumaczenie niektórych liturgicznych tekstów mszalnych. Po Soborze Trydenckim pierwsze tłumaczenie mszału z języka łacińskiego — z wyjątkiem Kanonu — ukazało się w Monachium w 1526 r. Pierwszy mszałik w języku polskim został wydany w 1786 r. w Warszawie. Do rzadkości jednak należy tłumaczenie słów konsekracji. Zob. D. Zimoń, *Uczestnictwo wiernych we Mszy świętej na ziemiach polskich w XIX wieku. Studium historyczno-liturgiczne*. Lublin 1977, praca doktorska napisana pod kierunkiem ks. doc. dra hab. Wacława Schenka, s. 64, 83 [mps]; T. Ochot, art. cyt., s. 181, 184.

²³ Zaskakująca jest różnorodność sytuacji, w których zachęca się do skierowania myśli ku Bogu. Dla przykładu: „Gdy w niebo pojrzysz, Gdy się spotkaż [sic] z człowiekiem przyjacielem lub nieprzyjacielem, Gdy jutrenkę rano zobaczysz. Gdy słońce wschodzi, Gdy ubogiego widzisz. Gdy się robota przykrzy, albo cię co przeciwnego potyka”.

Wśród modlitw na wyjątkowe okazje uwagę zwracają te, które odnoszą się do życia rodzinnego. Należą do nich modlitwy małżonków za siebie, prośba matki oczekującej dziecka, przy chrzcie dziecka, dla matki chrzestnej, przy wywodzie matki po porodzie, modlitwa rodziców za dzieci i dzieci za rodziców. W jakiejś mierze życia rodzinnego dotyczy także modlitwa przed i po podróży. Są jednak również modlitwy wykraczające poza krąg rodziny. Należą do nich prośby w czasie wyboru ojca św. i biskupa, przy poświęceniu kościoła i za monarchę. Specyficzną grupę stanowią modlitwy o poprawę warunków bytowych — o deszcz, o piękną pogodę, w czasie burzy, podczas drożyzny i głodu, w czasie zaraźliwej choroby i moru, podczas wojny i w jakiegokolwiek potrzebie.

Wiele modlitw — oprócz wspomnianych już z okazji namaszczenia chorych — ma służyć ludziom chorym i opiekującym się nimi. Równie poważną grupę stanowią modlitwy z okazji śmierci i pogrzebu tak ludzi dorosłych, jak i dzieci, przy czym w kilku wypadkach zostały one zaczerpnięte z liturgicznych obrzędów pogrzebowych.

c. Komentarze

W PRACY I spotykamy 40 komentarzy dotyczących okresów liturgicznych, świąt i różnych sytuacji życiowych²⁴. Są one drukowane drobną czcionką. Objętość komentarzy mieści się w granicach od kilku zdań do ponad dwu stronic w przypadku Mszy św. Komentarze te mają na celu pogłębić u wiernych zrozumienie tajemnic wiary poprzez wyjaśnienie ich zasadności teologicznej oraz sposobu ich przeżywania. Stanowią one wprowadzenie do adwentu, suchych dni, wigilii i uroczystości Bożego Narodzenia, końca starego i początku nowego roku, uroczystości Trzech Króli, Najśłodszego Imienia Jezus, Matki Boskiej Gromnicznej, niedziel Siedemdziesiątnicy i Pięćdziesiątnicy, wielkiego postu ze szczególnym uwzględnieniem V Niedzieli, Wielkiego Piątku i Wielkiej Soboty, uroczystości Zesłania Ducha Św., Trójcy Przenajświętszej, Bożego Ciała, Serca Pana Jezusa, Serca Najświętszej Maryi Panny, Wniebowzięcia Matki Boskiej, Matki Boskiej Różańcowej i dnia zadusznego. Podobnie jak w przypadku modlitw szerokie i pogłębione teologicznie są komentarze do sakramentów św. chrztu, pokuty i Eucharystii. Komentarzem poprzedzono również nabożeństwo wieczorne, modlitwy w czasie choroby oraz obrzędy pogrzebowe.

Oprócz powyższych komentarzy niektóre śpiewy i modlitwy mają krótkie objaśnienia, które wskazują na pochodzenie pieśni²⁵, odsyłają do melodii innej pieśni²⁶, precyzują główną myśl tekstu²⁷ lub dają poznać lepiej życie świętych albo ich znaczenie dla życia chrześcijańskiego²⁸.

²⁴ Zamieszczenie tego rodzaju komentarzy w PRACY I nie było nowością. Spotykamy je również w innych modlitewnikach używanych na Śląsku Cieszyńskim. Szczególnie bogata w komentarze jest anonimowo wydana w Cieszynie w 1823 r. *Książka modlitewna dla katolickiej młodzieży szkolnej jako też dorosłej* opracowana przez ks. Jana Brzuskę (zob. też. E. Grim, art. cyt., s. 151 n.).

²⁵ Poza pozycjami wspomnianymi w punkcie omawiającym genezę PRACY I dotyczy to dwóch pieśni, przy czym w obydwu przypadkach wywodzą się one ze śpiewów łacińskich. Są nimi „Jezu, słodkie pamiętanie” („Jesu, dulcis memoria”) i „Chwal Syonie Zbawiciela” („Lauda Sion”).

²⁶ Ma to miejsce w dwu przypadkach: „Spuście łaskawe niebios” (mel. „W żłobie leży”) i „Witaj Matko uwielbiona” (mel. „Krzyżu święty”).

²⁷ Mamy tu na uwadze te objaśnienia pochodzące od autora, które nie wynikają z ogólnego charakteru tej części kancjonału, w której dany tekst się znajduje. Występują one przed psalmami nieszpórów niedzielnych i świątecznych w formie nagłówków oraz przed pieśnią na uroczystość Niepokalanego Poczęcia Matki Boskiej „Ty, któraś pięknie dni swoje skończyła” i jedną z modlitw na zakończenie starego roku, które mają służyć jako przygotowanie do dobrej śmierci.

²⁸ Ma to miejsce w wykazie świąt ruchomych. W nie spotykanej w innych śpiewnikach rubryce nazwanej „Rok zwycięstwa” podana jest data zapoczątkowująca dane święto — najczęściej rok

Przy modlitwach dających możliwość uzyskania odpustu podane są warunki jego dostąpienia, rodzaj i imię papieża, który go nadał.

d. Teksty łacińskie

Zważywszy, że PRACA I przeznaczona była do szerokiego użytku wiernych, zwraca uwagę stosunkowo duża ilość tekstów łacińskich. Język ten występuje głównie w cytatach z Pisma Świętego i tekstach liturgicznych. Są nimi: 14 psalmów²⁹, kantyki *Benedictus* i *Magnificat*, czytania z Pisma Świętego występujące w ramach nieszporów niedzielnych, 5 hymnów³⁰, antyfony na Wielki Piątek³¹, dzień św. Marka i dni krzyżowe, a także maryjne³², responsorium pogrzebowe „*Libera me Domine*”, litanie do Wszystkich Świętych i do Najświętszej Maryi Panny wraz z modlitwami oraz niektóre teksty mszalne³³. W łacińskim brzmieniu podano również *Pater noster*, *Ave Maria* i *Credo*, a także dwa hymny: „*O salutaris Hostia*” i „*Pange lingua*”. Fakt, iż wszystkie one mają tłumaczenie polskie, nasuwa przypuszczenie, że ks. Janusz chciał w ten sposób ułatwić wiernym uczestniczenie w liturgii, która przecież wówczas posługiwała się głównie językiem łacińskim³⁴.

Terminologia łacińska występuje również w przypadku niektórych powszechnie stosowanych nazw związanych z liturgią (np. mszalne *Introit*, *Gloria* lub *Asperges me* czy *Vidi aquam*, do godziniek przeniesione nazwy brewiarzowe prymy, tercji i pozostałych godzin liturgicznych). W dwóch przypadkach podano incipity łacińskich śpiewów, które przetłumaczono na język polski („*Jesu, dulcis memoria*” i „*Lauda Sion*”, o czym już wspomniano w przypisie 25).

5. Charakterystyka szczegółowa kancjonału

a. Koncepcja układu śpiewnika

Przedstawiony układ PRACY I wykazuje, że treść kancjonału dotyczy w zasadzie całokształtu przejawów życia chrześcijańskiego zarówno w życiu sensu stricto religijnym, jak i świeckim. Przez cały śpiewnik przewija się podstawowa dla duchowości chrześcijańskiej myśl o przenikaniu się tych dwóch sfer, o ich, w gruncie rzeczy, jedności. Daje się również zauważyć próba ukazania wspólnych cech istniejących pomiędzy poszczególnym dniem i całym życiem człowieka wierzącego, co sugeruje już sam tytuł — *Praca codzienna, coroczna i całozyciowa*. Idea ta pogłębiona jest przez zwrócenie uwagi na to, że sakramenty chrztu, pokuty i Eucharystii, jako zapoczątkowujące, a następnie podtrzymujące więź z Bogiem przez wszystkie lata życia, złączone są z nabożeństwem w ramach poszczególnych dni, gdzie łączność z Bogiem rozpoczyna się modli-

śmierci świętego. (Nazwaniem roku śmierci „rokiem zwycięstwa” ks. Janasz nawiązuje z pewnością do terminologii martyrologów określających dzień śmierci świętego jako „*Dies natalis*”). Inną formą przybliżającą postaci świętych to krótkie określenie typu: św. Barbara — patronka konających, św. Jadwiga — patronka Śląska, św. Mikołaj — patron sierot, św. Sebastian — opiekun w czasie zaraźliwej choroby i moru.

²⁹ Oprócz psalmów nieszpornych jest tu psalm 69 związany z litaniami do Wszystkich Świętych.

³⁰ „*Vexilla Regis prodeunt*”, „*Gloria, laus et honor*”, „*Veni Creator Spiritus*”, „*Veni Sancte Spiritus*” i „*Te Deum laudamus*”.

³¹ „*Ecce lignum*”, „*Ecce quomodo*” i „*Sepulto Domino*”.

³² „*Alma Redemptoris*”, „*Ave Regina*”, „*Regina coeli*” i „*Salve Regina*”.

³³ Np. *Confiteor*, *Ecce Agnus Dei*, *Domine non sum dignus*.

³⁴ W niektórych kościołach wiejskich w XIX w. po łacinie były śpiewane przez organistę nieszpory. Zob. M. Mioduszeński, dz. cyt., s. 336.

twą poranną i z kolei utrzymywana jest przez spotkania z Nim przy pracy, nauce, posiłku, nawiedzeniu Najświętszego Sakramentu i przez akty strzeliste.

Najbardziej rozbudowana jest część środkowa kancjonału, zawierająca nabożeństwa ułożone według roku liturgicznego (636 stron, a więc ponad połowa zawartości).

Ta część kancjonału dotyczy nabożeństw liturgicznych odbywających się głównie w świątyni, a związanych z rokiem kościelnym. Niejako odpowiednikiem życia wielkiej rodziny Kościoła jest życie „kościół domowego” — rodziny. Wydarzeniami takimi są: zawarcie związku małżeńskiego, narodziny dziecka, jego chrzest oraz codzienne problemy rodziny i każdego z jej członków.

Klamrami spajającymi zawartość PRACY I są modlitwy do Ducha Świętego. Wyrażają one prośbę o godne przeżycie wszystkich chwil (w części wstępnej) oraz refleksje nad celem życia i przemijalnością czasu (w zakończeniu).

Cechą charakterystyczną kancjonału ks. Janusza jest to, że nie ma on wyraźnego podziału na część modlitewną i na część zawierającą pieśni, ale w ramach tematycznych zamieszczone są zarówno jedne, jak i drugie. Nie jest to typowe dla śpiewników, ponieważ najczęściej podział ten jest wyraźny³⁵.

Nie zawsze zachowany jest w ramach działów śpiewnika porządek alfabetyczny pieśni. Jest to jednak zjawisko spotykane i w innych kancjonałach tego okresu³⁶. Być może dla ks. Janusza pewną rolę odgrywała tu popularność pieśni³⁷.

Mankamentem PRACY I jest brak alfabetycznego spisu wszystkich pieśni, co utrudnia korzystanie z kancjonału. I tu jednak ks. Janusz postąpił zgodnie z istniejącym wówczas sposobem wydawania śpiewników.

Wspomnieć należy jeszcze o pewnej niekonsekwencji w nazewnictwie, pisowni i skrótach stosowanych w kancjonale, co w jakimś stopniu obniża wartość edytorską PRACY I.

Niejednolitość nazewnictwa polega na stosowaniu różnych form językowych na określenie tej samej części Mszy św. Używa się bowiem języka łacińskiego na przemian z językiem polskim (np. Na Introit — Na początku, Na Offertorium — na Ofiarowanie itp.) lub innego przypadku gramatycznego rzeczownika (np. Przed Ewangeliją — Ku Ewangelii, Na Przeżegnanie — Przy Przeżegnanie).

Różnorodność pisowni występuje przede wszystkim w wyrazach obcego pochodzenia (np. Betlem — Betlejem — Betleem — Betlehem — Betlechem, Na Tercyą — Na Tercyją).

Przyczyną niejednorodnych sposobów stosowania skrótów bywa często rozmiar wolnego miejsca, jakim dysponował autor na danej stronie. Oto przykłady: święty: ś. lub św. (i stosownie do tego: najś. lub najśw.), zaś do wezwania „Ciebie prosimy, wysłuchaj nas Panie” skróty: „C. P. wys. n. P.” lub „C. pros. wysł. n. P.”

³⁵ Dla przykładu *Dostateczny śpiewnik kościelny i domowy* K. Piekoszowskiego w wydaniu trzecim z 1859 r. zamieszcza na 197 stronie tytuł „Początek pieśni”.

³⁶ Zjawisko to spotykamy w cytowanych już śpiewnikach M. Mioduszelewskiego, K. Piekoszowskiego i T. Klonowskiego, przy czym brak porządku alfabetycznego jest w nich nawet bardziej widoczny niż w PRACY I.

³⁷ Dla przykładu pieśń na Wniebowstąpienie umieszczona jako pierwsza „Witaj, witaj dniu święty” występuje w 21 kancjonałach cieszyńskich, natomiast umieszczona jako druga „Pan Jezus w niebo wstępuje” — w 12.

b. *Pieśni i śpiewy*

Jak to wynika z przedstawionego w aneksie spisu zawartości, PRACA I zamieszcza 436 pieśni i śpiewów. Najliczniejszą grupę tematyczną stanowią pieśni ku czci Najświętszego Sakramentu (74). W odróżnieniu od innych ówczesnych śpiewników, które pieśni eucharystyczne zamieszczają w dwóch grupach (mszalne i na Boże Ciało), ks. Janusz wyodrębnia dodatkowo pieśni przed i po Komunii św., przeznaczone do śpiewania w związku z wystawieniem Najświętszego Sakramentu oraz błogosławieństwem eucharystycznym. Wśród pieśni do Komunii św. szczególną uwagę zwracają adresowane do dzieci pierwszokomunijnych, ponieważ nie spotykamy ich w innych kancjonałach. Należy tu podkreślić, że uroczysta forma wspólnej dla grupy dzieci I Komunii św. znana jest w Polsce dopiero od połowy XIX w.³⁸, wyodrębnienie więc w PRACY I pieśni dla tych dzieci ma swoją wymowę. Wielka jest liczba pieśni mszalnych — 26 cykli³⁹, z których niemal wszystkie stanowią pełny ich zestaw⁴⁰ (pomijamy tu cykle żałobne, które ze względów liturgicznych nie posiadają śpiewu „Gloria”). PRACA I zawiera największą liczbę pieśni mszalnych ze wszystkich znanych do 1857 r. śpiewników, a i w późniejszych nieliczne tylko posiadają ich więcej⁴¹. Bogactwo pieśni mszalnych podkreśla włączenie cykli tzw. mszy okresowych na wielki post, Wielki Czwartek, Wielkanoc i Zesłanie Ducha Świętego, które zaczęto wprowadzać dopiero w połowie XIX w.⁴². Ciekawym momentem jest umieszczenie w części poświęconej uroczystości Bożego Ciała aż 29 pieśni (nie licząc śpiewanych przy poszczególnych ołtarzach). Włączenie do kancjonału niesporów na tę uroczystość świadczy o wielkiej wadze, jaką przykładało do kultu eucharystycznego na Śląsku Cieszyńskim. Chciano w ten sposób być może przeciwstawić się negacji Najświętszego Sakramentu ze strony luteran.

W naszych rozważaniach nie uwzględniliśmy pięciu śpiewów, którym ks. Janusz nadał funkcję śpiewów po błogosławieństwie (nr 73–77). Nie są to jednak śpiewy sensu stricto eucharystyczne, lecz zwracają się do Trójcy Świętej i Matki Boskiej. Najprawdopodobniej śpiewano je po repozycji Najświętszego Sakramentu.

Drugą co do liczby grupę stanowią pieśni i śpiewy wielkopostne (64). Jest to zrozumiałe z tego względu, że okres ten przygotowuje do przeżycia największego święta roku kościelnego i jest najbogatszy w nabożeństwa. Rozbudowana jest w PRACY I część poświęcona Wielkiemu Piątkowi, gdzie oprócz tekstów liturgicznych znajduje się 11 pieśni (trzy spośród nich przeznaczone są na czas adoracji krzyża⁴³, a sześć związanych jest z czuwaniem przy Bożym

³⁸ D. Zimoń, dz. cyt., s. 177.

³⁹ Cykle pieśni mszalnych wprowadzono do liturgii od XVIII w. w celu uaktywnienia ludu we Mszy św. Szczególny ich rozwój datuje się w pierwszej połowie XIX w. (wpływ józefinizmu). Zob. B. Bielańska, *Polska pieśń mszalna do 1914 roku*, „Studia z dziejów liturgii w Polsce” 3 (1980), s. 155, 174; Z. Wit, *Śpiew w liturgii na ziemiach polskich w XIX wieku*, „Studia z dziejów liturgii w Polsce” 3 (1980), s. 268.

⁴⁰ Za pełny zestaw uważa się cykl, w którym są teksty na Introit, Gloria, Graduał, Credo, Offertorium, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei i Ite Missa est. Zob. B. Bielańska, art. cyt., s. 156.

⁴¹ Tamże, s. 177–189.

⁴² Tamże, s. 175.

⁴³ K. Tomala podaje jako pieśni śpiewane w czasie adoracji krzyża trzy nie zaproponowane w PRACY I na tę okoliczność, a mianowicie: „Ach pójďte chrześcijanie pozdrowić krzyż święty”, „Tysiąc razy bądź pozdrowiony o krzyżu przeświety” i „Dobranoc Głowo święta Jezusa mego”, przy czym ta ostatnia była śpiewana wówczas, gdy nabożeństwo odbywało się pod wieczór. Zob. *Zwyczaj religijny na tle pobożności wiernych dekanatów powiatu cieszyńskiego*, Cieszyn 1974,

grobie⁴⁴).

Wśród pieśni wielkopostnych wyodrębniono w PRACY I specjalną grupę sześciu pieśni ku czci Matki Boskiej Bolesnej.

W okresie wielkiego postu najbardziej powszechne były nabożeństwa drogi krzyżowej i gorzkich żali. Na Śląsku Cieszyńskim droga krzyżowa odbywała się w piątki rano po Mszy św. oraz w niedziele po sumie lub w godzinach popołudniowych⁴⁵. Zamieszczenie w kancjonale tekstów trzech pieśni w czasie odprawiania drogi krzyżowej zdaje się świadczyć o tym, że wierni Śląska Cieszyńskiego gromadzili się bardzo licznie na to nabożeństwo.

Gorzkie żale, jako specyficzny rodzaj przeżywania męki Jezusa Chrystusa⁴⁶, były odprawiane w niedziele wielkiego postu oraz w uroczystość Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny, 25 marca⁴⁷. Jeżeli nabożeństwo odbywało się po południu, *Gorzkie żale* śpiewano przed drogą krzyżową, jeżeli zaś droga krzyżowa miała miejsce już po sumie, gorzkie żale łączono w ramach nabożeństwa popołudniowego z litaniami o Męce Pańskiej lub o Krzyżu św., kazaniem i błogosławieństwem sakramentalnym. W niektórych miejscowościach śpiewano w czasie jednego nabożeństwa wszystkie trzy części, a fragment „Rozmowa duszy z Matką Boską Bolesną” wykonywano na dwa chóry (słowa Matki Boskiej śpiewały kobiety, a wiernych — mężczyźni)⁴⁸.

Stosunkowo liczny jest zestaw pieśni i śpiewów maryjnych (56)⁴⁹. Obejmują one wiele świąt i wspomnień liturgicznych, duża liczba pieśni stanowi prośbę do Matki Boskiej w różnych trudnych sytuacjach życiowych (jak to ma miejsce w przypadku tzw. pieśni przygodnych).

Kult maryjny na Śląsku Cieszyńskim był bardzo żywy⁵⁰. Świadczą o tym takie fakty, jak zwyczaj trzykrotnego odmawiania w ciągu dnia *Anioł Pański* czy istnienie pod koniec XIX w. niemal w każdej parafii bractwa różańcowego⁵¹. We Mszy św. roratniej brał udział codziennie przynajmniej jeden członek

s. 51 (mps pracy proboszczowskiej). W związku z uwagą do ostatniej z podanych pieśni można przypuszczać, że adoracja krzyża odbywała się na Śląsku Cieszyńskim również poza dniem Wielkiego Piątku.

⁴⁴ Nabożeństwo pasyjne przy Bożym grobie było znane na Śląsku Cieszyńskim już przed reformacją. Zob. A. Wantuła, *Porządek kościelny Wacława Adama*, Warszawa 1937, s. 173. Cyt. za K. Tomala, dz. cyt., s. 46.

⁴⁵ K. Tomala, dz. cyt., s. 13 n.

⁴⁶ Gorzkie żale są nabożeństwem rdzennie polskim. Decydujący wpływ na ich powstanie wywarły średniowieczne misteria i dialogi pasyjne. Dzisiejsza forma gorzkich żali łączy się ściśle z historią Bractwa św. Rocha przy kościele św. Krzyża w Warszawie. Ich autorem był ks. Wawrzyniec Benik (1707 r.). W połowie XIX w. znane były na całym terenie Polski. Zob. M. Chorzempa, *Gorzkie żale, ich geneza i rozwój historyczny*, „Nasza Przyszłość” 12 (1960), s. 224 nn.

⁴⁷ K. Tomala, dz. cyt., s. 51. W PRACY I w „Wykazie świąt nieruchomości” (s. 1033) Zwiastowanie NMP jest jedynym dniem w czasie przypadającym na okres wielkiego postu, wyszczególnionym wytłuszczonym drukiem. Jest to więc dzień (zgodnie zresztą z liturgią Kościoła powszechnego) czczony w sposób szczególny na Śląsku Cieszyńskim, stąd też gromadzenie się wiernych na nabożeństwie popołudniowym.

⁴⁸ K. Tomala, dz. cyt., s. 13, 51.

⁴⁹ Wzięliśmy tutaj pod uwagę wyłącznie te pieśni i śpiewy, którym ks. Janusz nadał funkcję maryjnych. Treści maryjne przewijają się bowiem również w wielu innych śpiewach, co związane jest z tym, że życie Matki Bożej połączone jest jak najściślej z tajemnicami życia Syna Bożego. Stąd np. pieśni adwentowe, na Boże Narodzenie, Wielki Post czy Wielkanoc mówią tak dużo o Maryi. Jak wspomniano wcześniej, również wśród pięciu śpiewów po błogosławieństwie aż trzy zwracają się bezpośrednio do Maryi.

⁵⁰ O pobożności maryjnej ks. Janusza zdaje się świadczyć nagromadzenie określeń wyrażających najwyższą część dla Matki Boskiej w tytule „Litania do przenajświętszego Serca Przeczystej Matki Boskiej”. Zob. PRACA I, s. 725.

⁵¹ K. Tomala, dz. cyt., s. 8, 10.

rodziny, pozostali zaś śpiewali w domu godzinki do Matki Boskiej⁵².

Cześć Matki Boskiej ożywiana była przez pielgrzymki do różnych sanktuariów maryjnych, w czasie których rozszerzano znajomość pieśni do Najświętszej Maryi Panny. Wśród sanktuariów maryjnych znajdujących się na ziemi cieszyńskiej najbardziej znane były: Frydek⁵³, Kościelec koło Cierlicka⁵⁴, Bobrek koło Cieszyna⁵⁵, Praszywa⁵⁶ i Kończyce Małe⁵⁷.

Zaznaczona tak silnie w kancjonale ks. Janusza cześć dla Matki Boskiej jest godna podkreślenia z racji żywego przecież na Śląsku Cieszyńskim nurtu luteńskiego.

Liczna i różnorodna jest grupa pieśni i śpiewów za zmarłych — 29 (należy tu pamiętać również o 5 pieśniach mszalnych, które zostały włączone przez nas do grupy śpiewów eucharystycznych). Ta różnorodność dotyczy w szczególności sposobu pieśni przeznaczonych do śpiewania w czasie pogrzebów. PRACA I zawiera pieśni pogrzebowe dostosowane do wieku, płci, zawodu i stanu człowieka zmarłego. Podano również obrzędy pogrzebowe dorosłych i dzieci, a także polskie pieśni zastępujące niektóre żałobne śpiewy liturgiczne⁵⁸. Pieśni za zmarłych były wykonywane w czasie rozpowszechnionego zwyczaju czuwania przy trumnie przez bliskich zmarłemu ludzi w czasie między śmiercią a pogrzebem⁵⁹, tym też tłumaczyć można bogaty ich repertuar w PRACY I. Zasób tych pieśni poszerzają jeszcze litanie o śmierć szczęśliwą, za konającego i za dusze zmarłych oraz pieśń oparta na ewangelicznej wizji sądu ostatecznego — „Na głos trąby Anielskiej”.

Charakterystycznym zjawiskiem dla XIX w. był kult świętych. Uwidoczniony jest on w śpiewnikach tego okresu dużą liczbą pieśni do wielu świętych. PRACA I nie jest pod tym względem wyjątkiem. Zawiera ona pieśni do 27 świętych oraz jedną pieśń do Wszystkich Świętych. Najliczniej reprezentowane są w kancjonale ks. Janusza pieśni do szczególnie czczonych na Śląsku Cieszyńskim św. Jana Nepomucena⁶⁰ (cztery pieśni), zaś do św. Józefa, Marii Magdaleny, Anny i Aniołów Stróżów zamieszczono po dwie pieśni, a do pozostałych świętych — po jednej. Dział ten uzupełniają litanie do Wszystkich Świętych,

⁵² „Gwiazdka Cieszyńska” 99 (1929).

⁵³ Frydek jest znany jako sanktuarium co najmniej od XVII w. W 1759 r. wybudowano tam kościół i umieszczono w nim cudowną figurę. Zob. F. Havlas, *Panna Maria Frydecka*, Brno 1893, s. 17. Cyt. za K. Tomala, dz. cyt., s. 70.

⁵⁴ Na Kościelec pielgrzymki udawały się od XVII w. Później kult osłabł. Zob. K. Tomala, dz. cyt., s. 76 n.

⁵⁵ Tamże, s. 60.

⁵⁶ Tamże, s. 77.

⁵⁷ Kult Matki Boskiej Kończyckiej datuje się od XVII–XVIII w. Na obrazie zawieszano wota. W pieśni „Nad góry z daleka” (w PRACY I nie jest ona zamieszczona) dodawano w każdej zwrotce refren: „Maticzko Kończycka, zachowaj nas, Z Twym miłym Synaczkiem opatruj nas”. Zob. J. Londzin, *Kościoty drewniane na Śląsku Cieszyńskim. Z pośmiertnych zapisków Autora przejrzał, uzupełnił i do druku przygotował ks. R. Tomanek*, Cieszyn 1932, s. 168 n.

⁵⁸ W Skoczowie i okolicy śpiewano w czasie wynoszenia zmarłego z domu pieśń nie zamieszczoną w PRACY I: „Wychódź, ustępuj z domu twego”. Zob. K. Tomala, dz. cyt., s. 26.

⁵⁹ Tamże, s. 24.

⁶⁰ Św. Jan z Pomuk (Czechy) żył w drugiej połowie XIV w. Jest to w hagiografii postać kontrowersyjna. Był wikariuszem generalnym arcybiskupa Jana z Jenstejn, który prowadził spory z królem Wacławem. Św. Jan był na rozkaz króla torturowany, a następnie utopiony w Wełtawie. Kult św. Jana Nepomuckiego był szczególnie intensywny w XVII w. Jest czczony jako opiekun mostów i orędownik w czasie powodzi, a w niektórych okolicach uchodzi za patrona dobrej sławy. Zob. H. Fros, F. Sowa, *Twoje imię, przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków 1975, s. 248.

św. Jana Nepomucena, św. Anny i Aniołów Stróżów⁶¹.

Na okres Bożego Narodzenia przeznaczonych jest w PRACY I 28 pieśni oraz jutrznia i nieszpory. W tym skromnym, w porównaniu z innymi kancjonałami, zbiorze⁶² na uwagę zasługuje unikalne „Nabożeństwo przy Jutrzni”. Zbudowane jest ono na wzór godzin brewiarzowych, przy czym tzw. „psalmy” nie są wyjęte z biblijnej *Księgi Psalmów*, lecz są swobodną twórczością nieznanego autora. „Nabożeństwo przy Jutrzni” składa się ze wstępu, psalmu 94., trzech „psalmów”, po nich należało odczytać lekcję i Ewangelię z pierwszej Mszy św. na uroczystość Bożego Narodzenia, a następnie odśpiewać „Te Deum laudamus”. Jutrznię odprowadzano przed pasterką i poprzedzano pieśnią „Z raju pięknego miasta”⁶³.

Na czas świąt wielkanocnych w kancjonał ks. Janusza znajduje się 13 pieśni oraz podobne w budowie do „Nabożeństwa przy Jutrzni” z Bożego Narodzenia i równie unikalne — „Psalmy Wielkanocne”. (Należy przypomnieć jeszcze wspomnianą już pieśń mszalną na ten okres liturgiczny). Pieśń „Przez Twoje święte zmartwychpowstanie” była wielofunkcyjna, ponieważ słowo „zmartwychpowstanie” można było zastąpić słowami „Wniebowstąpienie” lub „Ducha zesłanie” i śpiewać ją podczas odpowiedniej uroczystości. Dwie spośród pieśni wielkanocnych wyrażają radość Maryi z faktu zmartwychwstania Pana Jezusa („Raduj się z nieba Królowa” oraz „Wesel się Królowa Rajska”).

Pieśni adwentowych jest — jak i wielkanocnych — 13. Charakteryzują się one tym, że poza trzema („Wesoło śpiewajmy”, „Oto Pan Bóg przyjdzie”, „Mądrości, która z ust Bożych wypływasz”) wszystkie pozostałe mówią bardzo wyraźnie o roli Maryi w tajemnicy Wcielenia.

W dziale zatytułowanym przez autora PRACY I „Pieśni, Psalmy i Modlitwy na różne czasy i potrzeby” znajduje się 8 pieśni i 8 psalmów. Grupa ta zawiera śpiewy stanowiące prośbę o odwrócenie niesprzyjających warunków życiowych, zarówno atmosferycznych (pogoda), jak i wynikających z innych przyczyn (choroby, drożyzna, wojna). Na podkreślenie zasługuje wykorzystanie przez ks. Janusza psalmów, które były powszechnie stosowane w nabożeństwach błagalnych na terenach Polski należących do innych zaborów⁶⁴. Potwierdza to łączność duchową Śląska Cieszyńskiego z tymi ziemiami.

Grupę pieśni przygodnych stanowi 8 tekstów. Zwracają tutaj uwagę dwie pieśni: „Boże, z Twoich rąk żyjemy” oraz „Pójdźcie bracia k’oferze”. Incipit pierwszej z nich występuje w PRACY I już wcześniej. W obydwu wersjach pieśni te mają identyczne tylko trzy początkowe zwrotki, zaś treść następnych nadaje im funkcje śpiewów bądź to przy pracy (nr 21), bądź też — jak to ma miejsce w omawianej przez nas grupie pieśni przygodnych — podziękowania za

⁶¹ Wśród świętych, których imiona nadawano kościołom, szczególnie czczeni byli na Śląsku Cieszyńskim: Marcin, Mikołaj, Michał, Jan Chrzyciel, Anna, Barbara, Maria Magdalena i Małgorzata. Zob. *Odezwa do katolików*, passim. O kulcie świętych mówią również obrazy i figury znajdujące się w kościołach. Tu z kolei najczęściej spotkać można było obrazy i figury przedstawiające św. Jana Nepomucena, Barbary, Anny, Jana Chrzyciela, Józefa, Katarzynę i Mikołaja. Zob. J. Londzin, dz. cyt., passim.

⁶² Śpiewnik Mioduszcowskiego zawiera ich 60, Piekoszowskiego 41, a Klonowskiego aż 104.

⁶³ W niektórych wioskach podgórskich ziemi cieszyńskiej śpiewano przed wieczernią wigilijną pieśń nie zamieszczoną w PRACY I: „Ojciec nasz wszechmogący, wszystko żywisz w swej mocy”. Zob. K. Tomala, dz. cyt., s. 33 n.

⁶⁴ Nabożeństwa błagalne (suplikacje) odbywały się z nakazów biskupa. Składały się z litanii do Wszystkich Świętych i — w zależności od potrzeb — z odpowiedniego psalmu. Zob. Z. Wit, dz. cyt., s. 270, 336.

zniwa (nr 395)⁶⁵.

Pieśń „Pójdźcie bracia k'ofierze” wzywa do ofiarnej miłości bliźniego. Jak to zaznaczono w przypisie 182, ma ona w piątej zwrotce cztery warianty słowne: podaną przez ks. Janusza w tekście — na Boże Narodzenie oraz trzy w przypisach — na Wielkanoc, na Zielone Świątki i na Odpust (pojęcie „Odpust” odnosi się najprawdopodobniej do 40-godzinnego nabożeństwa w okresie przedpościa — por. przypis 129. Za tą myślą przemawiają również proponowane w tym wariantcie słowa: „Ten, co nas krwią swą wykupił”). Może to świadczyć z jednej strony o popularności pieśni, a z drugiej — ponieważ warianty te obejmują różnorakie okresy roku liturgicznego — podkreślono przez to najwyższą wagę przykazania miłości.

Do grupy śpiewów związanych z kazaniem zaliczyliśmy również 8 pieśni⁶⁶. Do 6 pieśni przed i po kazaniu dołączyliśmy bowiem pełniące podobną funkcję 2 śpiewy przed i po nauce chrześcijańskiej odbywającej się w ramach nabożeństwa popołudniowego. Pieśni przed kazaniem śpiewano zasadniczo wtedy, gdy było ono głoszone przed Mszą św. Z chwilą gdy homilię zaczęto łączyć z czytaniem Ewangelii mszalną, pieśni te w większości parafii przestały być śpiewane⁶⁷. Było to z pewnością związane z ogólną tendencją w Kościele kultywującą chorał gregoriański i zabraniającą włączanie pieśni ludowych do obrzędów Mszy św.⁶⁸.

Nabożeństwo do Opatrzności Boskiej połączone jest w PRACY I z uroczystością Trójcy Przenajświętszej — Dawcą wszelkiego dobra. Cenne jest to, że ta oczywista z teologicznego punktu widzenia prawda została w śpiewniku ks. Janusza wyraźnie zaakcentowana zarówno przez wspomnianą kolejność śpiewów, jak i krótki do tego nabożeństwa komentarz⁶⁹. Grupa pieśni do Opatrzności Bożej liczy aż 7 pieśni oraz odpowiednie godzinki⁷⁰. Świadczy to, że nabożeństwo to zajmowało ważne miejsce w pobożności katolików Śląska Cieszyńskiego.

W PRACY I umieszczono 2 pieśni podczas pracy i 4 związane z nauką w szkole. Podobnie jak w przypadku omówionych już pieśni eucharystycznych należy i tu podkreślić charakterystyczną dla kancjonału ks. Janusza pamięć o dzieciach i uczącej się młodzieży.

⁶⁵ Na Msze św. dziękczynne gromadzili się na Śląsku Cieszyńskim nie tylko rolnicy, ale także owczarze, górnicy wydobywający rudę żelaza („rudziorze”) i murarze („mularze”). Zob. K. Tomala, dz. cyt., s. 101.

⁶⁶ Pieśni kazaniowe znane były już w XIV w. Były one najstarsze z ludowych śpiewów włączanych do Mszy św. i miały charakter okresowy, zależny od okresu roku kościelnego. Często były to pieśni maryjne. Zob. A. Brückner, *Literatura religijna*, s. 175. Cyt. za B. Bielańską, art. cyt., s. 123. Oprócz pieśni wyznaczonych w PRACY I, które były śpiewane w zwykłe niedziele roku kościelnego, na Śląsku Cieszyńskim korzystano również z innych, zależnie od okresu liturgicznego; np. w niektóre niedziele wielkiego postu śpiewano pieśń „Smutny czas niniejszy”, w okresie Bożego Narodzenia — „Chrystus Syn Boży”, a w czasie wielkanocnym — „Trzeciego dnia wstał Zbawiciel”. Zob. K. Tomala, dz. cyt., s. 13.

⁶⁷ Tamże, s. 13.

⁶⁸ Z. Wit, dz. cyt., s. 319.

⁶⁹ W PRACY I (s. 666) po tytule „Nabożeństwo do Opatrzności Boskiej” zamieszczono uwagę: „Tu się umieszcza, ponieważ Opatrzność Boska nic innego nie jest jako Bóg w Trójcy jedyny zawiadujący się o wszystkie potrzeby jak duszy tak ciała naszego”.

⁷⁰ M. Mioduszeński i T. Klonowski nie wyodrębniają w swoich śpiewnikach pieśni do Opatrzności Boskiej, zaś K. Piekoszowski nie łączy ich z nabożeństwem do Trójcy Świętej, lecz umieszcza je przed pieśniami przygodnymi. Ciekawym zjawiskiem dla Śląska Cieszyńskiego było, że pieśń „Kto się w opiekę poda Panu swemu” była śpiewana również na rozpoczęcie prac wiosennych na roli i w czasie dożynek. Zob. K. Tomala, dz. cyt., s. 95–99.

Wśród 5 pieśni na Zielone Świąta dwie są tłumaczeniem łacińskich tekstów „Veni Creator Spiritus” i „Veni sancte Spiritus”. Ważność tej uroczystości została podkreślona osobną pieśnią mszalną (o której już wspomniano) oraz litaniją do Ducha Świętego. Ks. Janusz łączy z uroczystością Zesłania Ducha Świętego pamiątkę poświęcenia kościoła, wyposażając ją w dwie pieśni.

Z 4 pieśni na okres przedpościa dwie związane są z 40-godzinny nabożeństwem⁷¹, a mianowicie: „Dziś ja przychodzę Jezu ku Tobie” oraz „Wale marny świecie, wale ci śpiewam”. Drugą z tych pieśni śpiewano we wtorek przed Popielcem w czasie zasłaniania ołtarzy (w parafiach, w których nie odprawiano 40-godzinne nabożeństwa, była ona śpiewana w niedzielę Pięćdziesiątnicy po nieszpórach)⁷². Nabożeństwo 40-godzinne zamieszczone w kancjonale ks. Janusza ma charakter przebiegający za grzechy popełnione w okresie karnawału, co zostało podkreślone przez autora śpiewnika w komentarzu liturgicznym⁷³. W Cieszyńcu pierwszy raz nabożeństwo to zostało odprawione w 1679 r.⁷⁴.

Dział poświęcony sakramentowi pokuty zawiera trzy pieśni, psalm 102, psalm pokutny oraz tren „Przed oczy Twoje, Panie, winy nasze składamy”. Zaskakująca jest tutaj obecność pieśni. Ponieważ XIX w. należy w historii Kościoła do okresu, w którym szafarstwo sakramentu pokuty stało się najbardziej intymną sferą życia katolika⁷⁵, fakt włączenia w przygotowanie do spowiedzi św. pieśni, które z natury przeznaczone są do śpiewu i to zbiorowego, byłby ciekawym zagadnieniem dla historyka liturgii.

Zbliżoną, niewielką liczbę śpiewów zawierają nabożeństwa do Imienia Jezus, na Wniebowstąpienie, do Serca Pana Jezusa i Trójcy Świętej, a także nabożeństwo wieczorne i obrzędy zawierania związku małżeńskiego. Te ostatnie podkreślają wspomnianą już troskę Kościoła o życie rodzinne katolików.

Pozostałe działy zawierają po dwie lub jednej pieśni. Ta mała liczba spowodowana jest być może tym, że albo odpowiednie uroczystości, do których się odnoszą, trwają stosunkowo krótko (dla przykładu koniec i początek roku), albo okoliczność, na którą są przeznaczone, zdarza się rzadko (np. poświęcenie kościoła).

Duży procent pieśni zamieszczonych w PRACY I jest wielozwrotkowych (jest to zresztą zjawisko typowe dla 19-wiecznych kancjonałów). W śpiewniku ks. Janusza spotykamy — dla przykładu — 28 pieśni z 20. do 54. zwrotkami. Połowa z nich przeznaczona jest na wielki post (w tym trzy do Matki Boskiej Bolesnej), a dziewięć (łącznie ze wspomnianymi już do M. B. Bolesnej) to pieśni maryjne. Pozostałe zaś to pieśni do Pana Jezusa (dwie) oraz po jednej do św. Marii Magdaleny, poranna, na Boże Narodzenie, na Wielkanoc, do św. Jana Nepomucena i pogrzebowe. Najwięcej zwrotek liczą pieśni wielkopostne:

⁷¹ Przez nabożeństwo 40-godzinne rozumie się wystawienie Najświętszego Sakramentu przez 40 godzin. Zob. J. Michalak, *Zarys liturgii*, Płock 1939, s. 116. Cyt. za A. Podleś, *Dzieje czterdziestogodzinne nabożeństwa w Polsce*, „Studia z dziejów liturgii w Polsce” 4 (1982), s. 257.

⁷² K. Tomala, dz. cyt., s. 48.

⁷³ Nabożeństwo 40-godzinne miało dwie formy: błagalną dla uproszenia błogosławieństwa w chwilach szczególnych potrzeb Ojczyzny i Kościoła oraz przebiegającą w ostatnie trzy dni przedpościa, tzn. w niedzielę Pięćdziesiątnicy oraz poniedziałek i wtorek przed Popielcem. Zob. A. Podleś, art. cyt., s. 267, 273.

⁷⁴ Protokoły wizytacyjne parafii św. Marii Magdaleny w Cieszyńcu, s. 42, 57, 94. Cyt. za K. Tomalą, dz. cyt., s. 47.

⁷⁵ A. Skowronek, *Z teologicznej problematyki pokuty*, w: A. Skowronek, S. Czerwik, M. Czajkowski, *Sakrament pokuty*, Katowice 1980, s. 25.

do Matki Boskiej Bolesnej — „O Marya, o cóż tak narzekasz” (54 zwrotki) oraz „Ojcie Boże wszechmogący” (52 zwrotki).

Wielka liczba zwrotek w przypadku pieśni na wielki post tłumaczy się charakterem liturgicznym tego okresu (kult pasyjny, czuwanie przy Bożym grobie, nawrócenie osobiste wiernych), a w przypadku pieśni maryjnych jest to jeszcze jeden wyraz najwyższego po Bogu kultu Matki Boskiej w Kościele katolickim. Rozbudowana forma pieśni do Matki Boskiej Bolesnej ma swoje źródło najprawdopodobniej w średniowiecznych misteriach pasyjnych, które w szczególności sposób wyrażały współczucie dla Maryi⁷⁶.

W trakcie omawiania poszczególnych grup pieśniowych wspomniano również o śpiewach wchodzących w ich skład. Podsumowując problem śpiewów zawartych w PRACY I, stwierdzamy, że zawiera ona 7 nabożeństw typu brewiarzowego (jak np. nieszpory), 14 litanii, 3 godzinki, 2 różańce, 36 psalmów i 12 tekstów innych śpiewów (np. *Gorzkie żale*, *Drogi krzyżowe*). Śpiewy te były w różny sposób wykorzystywane w nabożeństwach. Nieszpory śpiewano tylko w większe święta. W zwykłe niedziele wykorzystywano litanie, a w niedziele wielkiego postu śpiewano (o czym była już mowa) *Gorzkie żale*, litanie o Męce Pańskiej lub o Krzyżu św. oraz odprawiano drogę krzyżową⁷⁷. Nieszpory zamieszczone w PRACY I nie posiadają hymnów. Być może w ich miejsce śpiewano jakąś pieśń okresową⁷⁸.

Sumując dotychczasowe wywody, należy stwierdzić, że w doborze repertuaru PRACY I daje się zauważyć troska o sprostanie wymogom liturgii tego czasu. Pełna zawartość kancjonału świadczy z jednej strony o tendencji do uwzględnienia tradycji lokalnej, a z drugiej do czerpania z repertuaru śpiewów z innych ziem polskich⁷⁹. W związku ze stosunkami wyznaniowymi panującymi na Śląsku Cieszyńskim zwraca uwagę duża ilość śpiewów eucharystycznych, maryjnych i ku czci świętych. Ma to swoją wymowę, ponieważ problematyka poruszana w tych śpiewach była dla luteran dyskusyjna. Fakt, iż było tych pieśni tak dużo, może świadczyć o woli utrzymania ortodoksyjnego charakteru katolicyzmu na ziemi cieszyńskiej. Zaletą PRACY I jest również wprowadzenie wielu tekstów wyjętych z Pisma świętego i liturgii Kościoła.

6. Recepcja kancjonału

Kancjonał został przyjęty entuzjastycznie. Śpiewnik nazywany był „świętą księgą”, ludzi ogarnął — według określenia ks. Grima — „święty szal”. Ponieważ PRACA I została wydrukowana czcionkami łacińskimi, które były mało znane zwłaszcza starszemu pokoleniu, ludzie uczyli się czytać od dzieci uczęszczających do szkół⁸⁰. W ciągu czterech miesięcy rozsprzedano 4 tys. egzemplarzy i pozyskano tysiąc subskrybentów na wydanie drugie⁸¹. Fakty te ukazują, jak bardzo już był oczekiwany przez katolików Śląska Cieszyńskiego polski kancjonał.

PRACA I spotkała się z uznaniem nie tylko Polaków na Śląsku Cieszyńskim, ale także poza jego granicami. Jej wartości doceniono w diecezji tarnow-

⁷⁶ J. Wojnowski, *Rozwój czci Matki Boskiej w Polsce*, „Homo Dei” 6 (1957), s. 850 n.

⁷⁷ Z. Wit, dz. cyt., s. 262 n.; K. Tomala, dz. cyt., s. 13 n.

⁷⁸ Z. Wit, dz. cyt., s. 263.

⁷⁹ Tamże, s. 335 n.

⁸⁰ E. Grim, art. cyt., s. 153.

⁸¹ „Gwiazdka Cieszyńska” 26 (1857).

skiej, z której wielu wiernych wyraziło chęć nabycia drugiego wydania⁸². T. Klonowski cytuje w swoim śpiewniku pełną uniesienia ocenę PRACY zamieszczoną w „Tygodniku Katolickim” z dnia 26 lutego 1864 r.⁸³, a redaktor warszawskiego „Tygodnika Ilustrowanego” Władysław Ludwik Anczyc zamierzał uczcić ks. Janusza, drukując o nim w swoim piśmie wspomnienia pośmierne (z niewiadomych przyczyn wspomnienie to nie ukazało się)⁸⁴.

Nie wszyscy jednak odnieśli się przychylnie do PRACY I. Księża czescy, którym stosunkowo słaba znajomość języka polskiego utrudniała korzystanie ze śpiewnika ks. Janusza, wydali memoriał wzywający ludność do posługiwania się w dalszym ciągu kancjonałami czeskimi⁸⁵. Odezwa ta była jedną z przyczyn, dla których PRACA I nie przyjęła się w okręgach frydeckim i karwińskim. Zważywszy jednak, iż były to tereny, na których zamieszkiwali w większości Czesi⁸⁶, objaw ten staje się zrozumiały.

II. PRACA II⁸⁷

Wydanie PRACY I spotkało się ze strony Polaków z entuzjastycznym przyjęciem. Szybkie wyczerpanie nakładu skłoniło wydawców do przygotowania wydania drugiego. O przygotowaniach tych poinformowano w „Gwiazdce Cieszyńskiej” już 27 czerwca 1857 r., a więc zaledwie cztery i pół miesiąca po ukazaniu się wydania pierwszego. Dnia 20 lutego 1858 r. w tym samym tygodniku zapowiedziano ukazanie się, a 13 marca możliwość nabycia drugiego wydania PRACY.

Mimo krótkiego czasu, jaki upłynął od chwili pojawienia się pierwszego wydania, w nowym przeprowadzono kilka pożytecznych zmian. Powiększono o 17 stron objętość kancjonału (liczy 1056 stron) i wprowadzono nowe śpiewy i modlitwy, uzupełniono uwagi typu prawno-liturgicznego oraz dodano niektóre objaśnienia ułatwiające posługiwanie się śpiewnikiem. Dokonano również zmian dotyczących formy gramatycznej niektórych słów oraz układu graficznego kancjonału. Pominięto erratę, ponieważ w dużym stopniu była zbędna.

1. Nowe śpiewy i modlitwy

PRACA II została poszerzona o „Dodatek” (s. 1039–1056), w którym umieszczono teksty nie znajdujące się jeszcze w PRACY I.

⁸² Tamże.

⁸³ Tekst ten brzmi: „Wyszła ta książka bezimiennie. Pierwsze to i ostatnie dzieło X. Janusza. Ale wydanie tej książki odrazu epokę na wszystkie czasy ustanowiło na Szląsku. Jak opisać to elektryczne poruszenie umysłów, którem się ludność cała rzuciła do tej świętej Pracy, jak chorzy do cudownego źródła, jak łaknący do pożywnego pokarmu. Starcy sędziwi uczyli się na gwałt od dzieci dniem i nocą czytać, by Pracę wziąć do ręki. Dziś książka ta od końca do końca Szląska w każdej chacie jest ogniskiem wiary, jak lampa gorejąca przed świętymi obrazami”. Cyt. za T. Klonowskiego, *Szczeble do nieba*, t. 2, s. 1459.

⁸⁴ Anczyc zwrócił się do P. Stalmacha w liście z dnia 30 sierpnia 1861 r. z prośbą o dostarczenie materiałów o zmarłym ks. Januszu. Zob. *Korespondencja Pawła Stalmacha*, oprac. I. Homola, Wrocław 1963, s. 62.

⁸⁵ E. Grim. art. cyt., s. 153.

⁸⁶ „Gwiazdka Cieszyńska” 29 (1861).

⁸⁷ Egzemplarz śpiewnika, z którego korzystał w pracy autor, jest własnością Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety III Zakonu św. Franciszka w Cieszynie.

Repertuar drugiego wydania wzrósł w bardzo małym stopniu. Wśród dodanych śpiewów znajduje się litania o Niepokalanym Poczęciu N.M.P. (s. 1041) oraz trzy pieśni: pieśń mszalna na uroczystości Najśw. Maryi Panny — „O Marya, Ty ucieczko nasza” (s. 1047), hymn w niesporach niedzielnych — „Panie, Ty jesteś jak byłeś” (s. 1050, zwr. 3) i pieśń zatytułowana „Dowierność Bogu” — „Stwórco nieba, ziemi wielki” (s. 1050, zwr. 10). W sumie PRACA II zawiera 439 śpiewów (nie liczono jako oddzielnej pozycji hymnu należącego do niesporów).

Nowymi modlitwami są: nowenna przygotowująca do święta Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny (zawiera ona oprócz modlitw na każdy dzień nowenny wspomnianą litanię), łacińsko-polskie wezwanie w litanii loretańskiej „Królowa bez grzechu poczęta” oraz łacińsko-polskie responsoria umożliwiające wiernym liturgiczny dialog z kapłanem sprawującym Mszę św. lub inne obrzędy (nabożeństwo żałobne, poświęcenia przedmiotów kultu itd.).

Szczególnie cennym dodatkiem jest nowenna. Biorąc pod uwagę fakt, że dogmat o Niepokalanym Poczęciu Najśw. Maryi Panny ogłoszony został zaledwie ponad trzy lata przed wydaniem PRACY II⁸⁸, umieszczenie jej w śpiewniku (podobnie jak i wezwania litanijnego) świadczy o wrażliwości ks. Janusza na aktualne sprawy dokonujące się w Kościele⁸⁹.

2. Objasnienia typu prawno-liturgicznego i wskazówki ułatwiające posługiwanie się kancjonałem

Objasnienia o charakterze prawno-liturgicznym dodano tylko dwa. Jedno z nich precyzuje czas zastosowania godzinek o Niepokalanym Poczęciu N.M.P., mówiąc dokładnie, że należy je śpiewać „W dzień Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny” (s. 293), drugie natomiast uzupełnia wiadomości o warunkach uzyskania odpustów z racji odprawienia drogi krzyżowej przez informację: „...jeżeli to Nabożeństwo przez Ojców Zakonu ś. Franciszka zaprowadzone było i obrazy pasyjne [sic] przez tychże poświęcone zostały...”⁹⁰.

Cenne są wskazówki oraz uzupełnienia ułatwiające posługiwanie się kancjonałem. Odnotowaliśmy ich pięć.

— Przedmowę z wydania pierwszego wzbogacono informacją, że większość melodii pieśni znajduje się w *Chorale* wydanym w 1856 r. przez ks. Bernarda Bogedaina (a opracowanego muzycznie przez J. Nachbara), zaś melodie, których zbiór ten nie posiada, można otrzymać od nauczyciela szkoły parafialnej w Zebrzydowicach⁹¹. Uwaga ta jest niezwykle ważna, ponieważ pozwala na

⁸⁸ Dogmat o Niepokalanym Poczęciu został ogłoszony przez papieża Piusa IX w dniu 8 grudnia 1854 r. bullą *Ineffabilis Deus*. Zob. *Breviarium fidei*, oprac. J. Szymusiak, S. Głowa, Poznań–Warszawa–Lublin 1964, s. 328.

⁸⁹ Wezwanie „Królowa bez grzechu poczęta” nie występuje w litanii loretańskiej jeszcze w drugim wydaniu śpiewnika Klonowskiego z 1877 r.

⁹⁰ Począwszy od XVII w. głównymi propagatorami drogi krzyżowej byli franciszkanie. Oni też uzyskali od Stolicy Apostolskiej prawo poświęcenia w kościołach stacji drogi krzyżowej obdarowanych odpustami. Zob. *Droga Krzyżowa. Dzieje nabożeństwa i antologia współczesnych tekstów*, oprac. J. Kopec, Poznań 1985, s. 64 n., 77.

⁹¹ Uzupełnienie to brzmi: „Uwiadomienie względem melodij. Przy pierwszym wydaniu tej książki dla potrzeby katolików w wschodniej połowie obwodu Cieszyńskiego ułożonej nie trzeba było wspominać o melodyjach pieśni w niej się zawierających, gdy przez listy prenumerackie też uwiadomienie się stało: gdy więc i w odleglejszych obwodach narodów pobratymczych też «Praca» łaskawie przyjętą została, z tem drugim wydaniem daje się to uwiadomienie Panom Nauczycielom śpiewu kościelnego, że największa część melodij pieśni tu umieszczonych znajduje się w *Chorale*

stwierdzenie, że melodie śpiewów katolickich na Śląsku Cieszyńskim w dużej mierze pokrywały się z wersjami funkcjonującymi na Górnym Śląsku.

— Na każdej stronie znajduje się żywa pagina.

— W *Gorzkich żalach* w częściach „Rozmowa duszy z Matką Bolesną” dodano wskazówkę wykonawczą, by śpiewać na przemian: „Mężczyzny — Nie-wiasty” (s. 431 n.).

— W bloku śpiewnika częściej podaje się przy odsyłaczu stronę, na której można znaleźć pozycję wcześniej już w kancjonale umieszczoną (PRACA I podaje w tych przypadkach wyłącznie nabożeństwo, w ramach którego dana modlitwa czy śpiew występują).

— W wykazie świąt ruchomych w wydaniu drugim podano daty Popielca, Wielkanocy, Zielonych Świąt, Bożego Ciała i pierwszej niedzieli adwentu na lata 1858–1890.

3. Inne zmiany

Pozostałe zmiany wprowadzone w PRACY II miały za cel wygładzenie niezręczności językowych oraz poprawienie błędów drukarskich zaistniałych w wydaniu pierwszym; m.in. usunięto błąd w paginacji: w wydaniu pierwszym kancjonał po stronie 148 następną stronę oznacza omyłkowo jako 147 i ta nowa paginacja prowadzona jest do końca. W wydaniu drugim nie popełniono już tej pomyłki. Aby ułatwić posługiwanie się obydwu wydaniem kancjonału, postanowiono doprowadzić do tego, by w obydwu edycjach teksty na identycznie numerowanych stronach były takie same. W tym celu w PRACY II na stronach 149–175 drukuje się — ścieśniając wiersze — o kilka słów więcej niż w PRACY I, dzięki czemu od s. 176 treść stron w obydwu wydaniach całkowicie się pokrywa.

Dalsze zmiany są mało znaczące i dotyczą np. innej formy tego samego słowa (np. *Spis* — *Wypis*), przedstawienia słów (Litania o świętym Duchu — Litania o Duchu Świętym), numeracji zwrotek (pieśń „O serce me, święty Janie” podzielona jest w PRACY I na 6 zwrotek, zaś w PRACY II na 12) czy poprawy błędów literowych (*Vespererae* — *Vesperae*).

Mimo wysiłków nie udało się jednak autorowi PRACY II wyeliminować wszystkich błędów drukarskich⁹².

Jak już wspomniano, drugie wydanie *Pracy codziennej, corocznej i całowrotnej* nie było zwykłym przedrukiem. Na podkreślenie zasługuje fakt, że ks. Janusz szybko reagował na to, co nowe w życiu Kościoła, starał się poprawić w miarę możliwości zauważone w pierwszym wydaniu usterki oraz zatroszczył się o ułatwienie korzystania z obydwu wydań kancjonału.

III. ZAKOŃCZENIE

Śpiewniki ks. Janusza mają wielowymiarowe znaczenie. Przede wszystkim zapoczątkowały one cały szereg tego typu wydawnictw na Śląsku Cieszyńskim,

z wielką pracą i kosztem wydanym przez Ks. Bernarda Bogedain. (...) Melodyje zaś w temże Chora-le nie umieszczone obowiązują się przysłać P. Nauczyciel szkoły parafialnej Zebrzydowskiej w c.k. Szląsku”. Zob. PRACA II, s. XVI. Kim był ten nauczyciel — nie wiemy.

⁹² Najbardziej znaczący błąd zaistniał w pieśni mszalnej na Wielki Czwartek: „Wszyscy przyto-mni słuchajcie”. W trzeciej zwrotce śpiewu po Komunii św. ostatni wers w wydaniu pierwszym brzmi: „A Niegożywajmy”, natomiast w wydaniu drugim — „A Onegożywajmy”. Zmienia to niekorzystnie ilość zgłosek w porównaniu z ostatnim wersem pozostałych zwrotek pieśni.

przy czym dla większości autorów były one wzorcem zarówno co do układu, jak i repertuaru. Z tych też powodów PRACA I została uznana w literaturze przedmiotu za pierwszy polski drukowany śpiewnik katolicki na Śląsku Cieszyńskim⁹³. Oprócz następnych czterech wydań PRACY⁹⁴ do 1925 r. ukazało się 30 innych śpiewników, z których 9 wywodziło się z tego zbioru⁹⁵. Kancjonały ks. Janusza zapoczątkowały proces usuwania z użytku śpiewników obcojęzycznych. Cenne jest to, że PRACA, przekazując w dużej mierze miejscowy repertuar, tradycje, obrzędy i zwyczaje, włącza również repertuar z innych terenów Polski. Wielką zaletą zbiorów jest duch szacunku dla nauki i liturgii Kościoła powszechnego.

Wszystkie dane przedstawione w artykule pozwalają stwierdzić, że PRACA ks. Antoniego Janusza należy do najbardziej znaczących polskich śpiewników katolickich z połowy XIX w.

ANEKS PIEŚNI I ŚPIEWÓW ZAMIESZCZONYCH W ŚPIEWNIKACH KS. JANUSZA

Aneks ma na celu ukazanie pełnego repertuaru pieśni i śpiewów zamieszczonych w PRACY I i PRACY II. Aby uzyskać obraz ilościowy wszystkich pieśni i śpiewów, stosowano numerację ciągłą (w śpiewnikach taka numeracja nie istnieje), ujmując kolejne cyfry w nawias. Pominięto numerowanie śpiewów łacińskich, ponieważ — jak już wspomniano — wszystkie one mają polskie tłumaczenia, oraz incipitów odsyłających na inną stronę śpiewnika, byłoby to bowiem dwukrotnym liczeniem tej samej pieśni lub śpiewu. Poszczególne działy wyróżniono przez zapis dużymi literami. Jak już wspomniano, dodano tu tytuł działu wskazującego na tematykę obszernej części PRACY [Nabożeństwa według roku kościelnego]. W aneksie zabiegu tego dokonano jeszcze pięciokrotnie w odniesieniu do pieśni na Objawienie, Przedpoście i Wielkanoc oraz w czasie pogrzebu dorosłych i śpiewów liturgicznych obrzędu pogrzebowego. Tytuły dodane przez autora artykułu ujęto w nawias kwadratowy. Obok tytułów działów podano w nawiasie kwadratowym liczbę śpiewów w danym dziale (pochodzi ona również od autora artykułu), co ułatwia orientację w ilości śpiewów o zbliżonej tematyce. Liczby w nawiasach (okrągłych) podane po incipitach

⁹³ Zob. E. Grim, dz. cyt., passim. Pierwszy polski śpiewnik ewangelicki na Śląsku Cieszyńskim ukazał się 8 lat po PRACY I — w 1865 r. Był to opracowany przez ks. Jerzego Heczko *Kancjonał czyli śpiewnik dla chrześcian ewangelickich zebrany i ułożony za staraniem ewangelickiego duchowieństwa w c. k. Śląsku*.

⁹⁴ Ukazały się one w latach 1868, 1878, 1891 i 1905. Wydania z lat 1868 i 1878 opracował ks. Jan Żmijka (przypomnijmy, że ks. Janusz zmarł w 1861 r.), natomiast autorów pozostałych edycji nie udało się ustalić. Począwszy od wydania z 1868 r. (tzn. trzeciego), zbiór otrzymał inny tytuł, mianowicie: *Kancjonał katolicki i razem książka modlitewna pierwotnie ułożona przez śp. X. Antoniego Janusza*, przy czym wzmianka o pierwszym autorze PRACY znajduje się we wszystkich jej wydaniach. Świadczy to o dużym szacunku, jakim darzono ks. Janusza.

⁹⁵ Są to: anonimowo wydany w Lipsku w 1873 r. *Chorał czyli zbiór melodyj do kancjonału katolickiego ks. Antoniego Janusza*, zawierający nie tylko melodie, ale również towarzyszenie organowe do 550 śpiewów, oraz osiem edycji (w tym pięć stereotypowych) zbioru zatytułowanego *Kancjonał katolicki mniejszy i razem książka modlitewna* autorstwa ks. Żmijki. W podanej liczbie 30 śpiewników nie uwzględniono książek do nabożeństwa, w których śpiewy stanowiły tylko dodatek do modlitw.

wskazują na liczbę zwrotek w poszczególnych pieśniach. W przedstawionej wartości kancjonałów zachowano oryginalne nazewnictwo.

PRZYGOTOWANIE DO ŻYCIA CHRZEŚCIAŃSKIEGO I PRACY JEGO

Sakrament Chrztu św.	s. 5
Święty Sakrament Pokuty [6]	
/1/ Miałem Jezusa w sercu kochanego (12) ⁹⁶	s. 13
/2/ Straszliwego majestatu Panie (7) ⁹⁷	s. 21
/3/ Boże w dobroci nigdy nieprzebrany (6)	s. 23
/4/ Psalm 102 ⁹⁸	s. 35
/5/ Siedem psalmów pokutnych ⁹⁹	s. 37
/6/ Przed oczy Twoje, Panie, winy nasze składamy ¹⁰⁰	s. 48
Przenajświętszy Sakrament Ołtarza [5]	
Pieśni przed Komunią św.	
/7/ Gdzież jest Jezus ma pociecha, mój najmiłszy Zbawiciel (7)	s. 58
/8/ Pójdźcie k' wielkiej wieczerzy (6)	s. 59
Pieśń przed pierwszą Komunią szkolnych dzieci	
/9/ Do Ciebie się Jezu Panie (5)	s. 60
Po Komunii św.	
Śpiew Najśw. Panny Maryi: Magnificat	s. 63
/10/ Błogosławcie wszystkie sprawy Pańskie Panu ¹⁰¹	s. 63
Po pierwszej Komunii szkolnych dzieci	
/11/ Jużemy Twemi działkami (4)	s. 64
POCZĄTEK PRACY CODZIENNEJ, COROCZNEJ, CAŁOŻYWOTNEJ	
/12/ Nabożeństwo ranne z brewiarza (1)	s. 82
Hymn ranny kościelny: Gdy na nowo słońce wschodzi	
Psalmy 53, 118, 117	
Pieśni poranne [7]	
/13/ Bogu chwałę zaśpiewajmy (9)	s. 91
/14/ Dziękujmy Panu Bogu (7)	s. 93
/15/ Gdy się ze snu zrywam (23)	s. 93
/16/ Kiedy ranne wstają zorze (5)	s. 95
/17/ Minęła nocna godzina (7)	s. 95
/18/ Wielbij dusza moja Pana, wielbij Go przez cały dzień (6)	s. 96
/19/ Z całego serca swego (9)	s. 98
Pieśni przy pracy [2]	
/20/ Bóg Stwórca przykazał, że na kawałek chleba (11)	s. 109
/21/ Boże z Twoich rąk żyjemy (7)	s. 111
Pieśń młodzieży dla pożegnania pracy szkolnej [2] ¹⁰²	
/22/ Szuka Marya Syna zgubionego (5)	s. 111

⁹⁶ Pieśń wzbudzająca grzesznika do pokuty.

⁹⁷ Pieśni nr 2–6 mają w tytule: „Pieśni grzesznika żałującego”.

⁹⁸ Psalm zaopatrzony w uwagę: „Prześliczne dziękczynienie po spowiedzi”.

⁹⁹ Są to psalmy 6, 31, 37, 50, 101, 129 i 142. Podane są w wersji łacińskiej i polskiej.

¹⁰⁰ W PRACY I mylna uwaga: „Thren świętego Augustyna”. Słusznie dodano: „Modlitwa od Ojca ś. Urbana VIII. Papieża wydana”.

¹⁰¹ Pieśń biblijna trzech młodzieńców w piecu ognistym.

¹⁰² Słowo „pożegnanie” ma tutaj znaczenie „przeżegnania”, tzn. pobłogosławienia.

/51/ Przy obchodzie... Twego ¹¹⁰	s. 213
/52/ Przy tej Boskiej ofierze	s. 217
/53/ Żalem zdjęty wyznawa swe winy	s. 220
/54/ Zbliżajmy się przed tron Pana	s. 223
/55/ Z pokłonem upadnijmy	s. 226
/56/ Z pokorą upadamy	s. 228
Pieśni przy dawaniu błogosławieństwa po zakończonej Mszy św. [16]	
Pange lingua gloriosi	s. 235
/57/ Sław języku chwalebny (11)	s. 235
/58/ W Sakramencie utajony (3)	s. 237
/59/ Święty Boże, Święty mocny, Święty a nieśmiertelny	s. 237
/60/ Chwalmy ten nieskończony (6)	s. 238
/61/ W świętej Hostyi ukryty Boże (2)	s. 239
/62/ Święty, Święty, Święty! Święty Jezus Święty (1) ¹¹¹	s. 239
/63/ Święty, Święty, Święty! Bog nasz niepojęty (2) ¹¹²	s. 239
/64/ Święty, Święty, Święty! Święty Pan Bóg Święty (10) ¹¹³	s. 240
/65/ Chwalimy Cię, Wykupicielu nasz (4)	s. 241
/66/ Pokłękni na kolana Tu duszo bogobojna (7)	s. 241
/67/ Królu wieczny, błogostaw (2)	s. 242
/68/ Pojrzysz z nieba wysokiego (2)	s. 242
/69/ Kłaniam się Tobie, przedwieczny Boże (6) ¹¹⁴	s. 243
/70/ Ty wszechmocny Panie (3)	s. 244
/71/ W Majestacie na niebieskim tronie (5)	s. 244
/72/ Boże, wszystkie stworzenia (7)	s. 245
Po błogosławieństwie w Niedziele i Święta i przez tydzień [5]	
/73/ Anioł Pański zwiastował Pannie Maryi	s. 246
/74/ Bądź pochwalon na wieki nieśmiertelny Panie (5)	s. 246
/75/ Chwała bądź Bogu w Trójcy jedynemu (1)	s. 246
/76/ Przyczyn się za nami Twojemi działkami, Marya (3)	s. 247
/77/ Jeszcze przed Tobą padamy, o Marya (3)	s. 247
Nabożeństwo Popołudniowe [10]	
Pieśń przed nauką chrześcijańską	
/78/ Gdy teraz będziemy (3)	s. 248
Po nauce	
/79/ Boże, źródło wszelkiej światłości (2)	s. 248
[Nabożeństwo do Matki Boskiej]	
/80/ Litania o Najświętszej Maryi Pannie ¹¹⁵	s. 249
Antyfony do Najśw. Panny Maryi na różne czasy ¹¹⁶	
/81/ Sławna Matko Zbawiciela (3)	s. 253

¹¹⁰ Pieśń mszalna na wszystkie uroczystości Matki Boskiej.

¹¹¹ Pieśni nr 62–64 podane są w PRACY I jako alternatywne.

¹¹² Zob. przypis 111.

¹¹³ Zob. przypis 111.

¹¹⁴ Szósta zwrotka tej pieśni ma nie cztery, lecz tylko dwa wersy. Na s. 694 znajduje się ta sama pieśń, przy czym wspomniana zwrotka ma cztery wersy, jednak identyczny w obydwu wersjach jest tylko wers pierwszy.

¹¹⁵ Tekst łaciński i polski podano w dwu równoległych kolumnach. Taki sposób podawania pieśni polskich będących tłumaczeniem łacińskich jest najczęściej stosowany w śpiewnikach polskich. Zob. K. Mrowiec, *Zaginiony Kancjonał pieśni nabożnych z 1721 r. — odkryty*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, t. 24, 1977, z. 4, s. 173.

¹¹⁶ Oprócz antyfon ułożonych w formie pieśni podano również teksty łacińskie oraz ich tłumaczenie nie wierszowane.

/112/ Chrystus Syn Boży (9)	s. 327
/113/ Czas radości, wesołości świata nastał teraz (5)	s. 328
/114/ Dzieciątko się narodziło, narodziło ¹²⁵	s. 329
/115/ Gloria! Gloria! wykrzykajcie ¹²⁶	s. 329
/116/ Już pochwalmy Króla tego ¹²⁷	s. 330
/117/ Kiedy król Herod królował (18)	s. 330
/118/ Mamy przyjaciela, Chrysta Zbawiciela (8)	s. 333
/119/ Messyas przyszedł na świat prawdziwy (7)	s. 334
/120/ Narodził się Chrystus Pan (6)	s. 334
/121/ Narodził się Jezus Chrystus bądźmy weseli (5)	s. 335
/122/ Nastał nam dzień wesoły (7)	s. 336
/123/ Nowy rok bieży, w jasełkach leży (10)	s. 338
/124/ Oto Panienska miłego Syna nam porodziła (6)	s. 339
/125/ Pan z nieba i z łona Ojca przychodzi (7)	s. 339
/126/ Posłuchajcie chrześciance (17)	s. 340
/127/ Śliczna Panienska Jezusa zrodziła (17)	s. 343
/128/ Syn Boży się nam narodził (9)	s. 345
/129/ Tryumfy króla niebieskiego (5)	s. 345
/130/ W Betlehem mieście Jezus się narodził (5)	s. 346
/131/ W dzień Bożego narodzenia (10)	s. 347
/132/ Witaj Jezu ukochany (22)	s. 348
/133/ W żłobie leży, któż pobieży (8)	s. 351
/134/ Zwiastuję wam radość niesłuchanie wielką (7)	s. 353
W dzień św. Szczepana i Męczennika [1]	
/135/ Szczepanie święty, pierwszy męczenniku (3)	s. 354
W dzień świętego Jana Ewangelisty [1]	
/136/ Abyśmy zawsze wzorem twych czcicieli (14)	s. 356
W dzień świętych Młodzianków [1]	
/137/ Witajcie męczeńskie kwiatki (6)	s. 360
Pieśń przy końcu roku [1]	
/138/ Nie tak bystro płynie rzeka (9)	s. 361
Pieśń [na dzień Nowego Roku] [1]	
/139/ Syn Boży z nieba nam dany (17)	s. 365
[Objawienie Pańskie]	
W Uroczystość Objawienia Pańskiego czyli świętych trzech Króli [1]	
/140/ Gdy Maryja porodziła (10)	
W dzień Najświętszego Imienia Jezus [5]	
/141/ Jezu, słodkie pamiętanie (33) ¹²⁸	s. 374
/142/ Najświętszy Jezu dla Imienia Twego (6)	s. 378
/143/ Pochwalon bądź Pan Jezus (9)	s. 379
/144/ Różaniec o najświętszym Imieniu Jezus	s. 380
/145/ Litania o najświętszym Imieniu Jezus	s. 399
Na Gromnice, czyli Oczyszczenie Najśw. Panny Maryi [2]	

¹²⁵ Pieśń nie jest podzielona na zwrotki. W przypisach znajduje się uwaga: „Wesoła nowina. Powita nam Syna Maryja. W nowy rok się każdego wierszu [sic] zamiast Alleluja dodawa: Radujmy się, weselmy się, w tym tu nowym roku”. M. Mioduszewski podaje trzy wersje melodyczne tej pieśni. W wersji drugiej dzieli on wykonawców na kantorów i chór, przy czym chór wykonuje słowa „wesola nowina, powita nam Syna Maryja”. Zob. *Śpiewnik kościelny*, s. 33.

¹²⁶ Pieśń nie jest podzielona na zwrotki.

¹²⁷ Pieśń nie jest podzielona na zwrotki.

¹²⁸ W kancjonale uwaga: „Z łacińskiego: Jesu, dulcis memoria”.

/146/ Chwała Bogu w wysokości z niniejszej uroczystości (10)	s. 404
/147/ Dzisiaj wszedłszy do kościoła (9)	s. 405
[Przedpoście] [4]	
Na Niedzielę Mięsoпустną czyli Pięćdziesiątnicę	
/148/ Dziś ja przychodzę Jezu ku Tobie (6) ¹²⁹	s. 417
/149/ Nieskończona, najśliczniejsza Jezu miłości (12)	s. 418
/150/ Wale marny świecie! Wale ci śpiewam (19) ¹³⁰	s. 420
/151/ Czemuż świat wojuje, próżnej chwale służy (9)	s. 422
Nabożeństwo w Poście [64]	
Pieśni na Popielec	
/152/ Racz ku nam Boże skłonić swoje uszy (9)	s. 424
/153/ Pamiętaj człowiecze, żeś jest proch a błoto (21)	s. 425
/154/ Ukrzyżowany Jezusie Panie (14)	s. 426
/155/ Gorzkie żale	s. 427
Droga Jezusa z krzyżem idącego czyli: Stacje	
/156/ Rozmyślajmy dziś wierni chrześcijanie na śmierć okrutną Jezusa skazanie	s. 437
Pieśń do Pana Jezusa na krzyżu	
/157/ Wisina krzyżu Pan Stwórca nieba (7)	s. 452
Pieśni przy Stacyach	
/158/ O Aniołowie pokój kochający	s. 453
/159/ Wychodząc w drogę świętą zalejmy się łzami	s. 457
/160/ Litania o Męce Pańskiej	s. 459
/161/ Godzinki o Męce Pańskiej	s. 463
Pieśni postne	
/162/ Ach mój Jezu, jak Ty klęczysz w Ogroju zkrwawiony (7)	s. 467
/163/ Ach pójďte Chrześcijanie pozdrowić krzyż święty (20)	s. 468
/164/ A któż Cię to, mój Jezu, do tak okrutnego (20)	s. 470
/165/ Dobranoc Głowo święta Jezusa mojego (9)	s. 472
/166/ Chrześcijanie narzykajcie (20)	s. 473
/167/ Jaka żalność a truchliwość już przenika serce me (17)	s. 476
/168/ Jezu Chryste, Panie miły (5)	s. 477
/169/ Jezusie pełny boleści (29)	s. 478
/170/ Jużem dość pracował dla ciebie człowiecze (19)	s. 481
/171/ Krzyżu święty nadewszystko (16)	s. 484
/172/ Lament serdeczny w mem sercu zawsze trwa bez odmiany (8)	s. 487
/173/ Na Jezusa mękę srogą (8)	s. 488
/174/ O duszo prawowierna (12)	s. 490
/175/ O duszo wszelka nabożna (10)	s. 490
/176/ O gdybyś wiernie uważał u siebie (32)	s. 492
/177/ Ogrodzie oliwny, widok w tobie dziwny (39)	s. 496
/178/ Ojcie Boże wszechmogący (52)	s. 501
/179/ O serce kamienne, rozpomnij se (5)	s. 508
/180/ O święty Jezu, cóżes Ty przewinił (18)	s. 509
/181/ Płaczmy wszyscy najmilejsi, zebrani kochankowie (12)	s. 511
/182/ Podziękujmyż Chrystu Panu (7)	s. 513
/183/ Pozwól mi Twe męki śpiewać (8)	s. 514

¹²⁹ W PRACY I uwaga: „Pieśń na 40-godzinny odpust”.

¹³⁰ W śpiewniku uwaga: „Pieśń na ostatki o obłudzie świata”. Po słowach „wale” podano w nawiasie jego znaczenie jako „bywaj zdrów”.

- /184/ Przystąpcie bliżej grzesznicy (25)¹³¹ s. 515
 /185/ Rozmyślajmy dziś wierni Chrześciane, jako Pan Jezus cierpiał za nas rany (13) s. 519
 /186/ Smutny czas niniejszy, uważaj człowiecze (6) s. 520
 /187/ Tysiącroc bądź pozdrowiony o krzyżu przeświety (12) s. 521
 /188/ Ty, któryś gorzko na krzyżu umierał (5) s. 523
 /189/ Uważ pobożny człowiecze u siebie (29) s. 524
 /190/ Wspominajmy Boże słowa (15)¹³² s. 328
 /191/ Zawitaj ukrzyżowany (12) s. 529
- Pieśni o Najświętszej Maryi Pannie Bolesnej
- /192/ Już Cię żegnam najmiłszy Synu Chrystusie (14)¹³³ s. 531
 /193/ O Marya, o cóż tak narzekasz (54) s. 534
 /194/ Spłyńcie dziś, spłyńcie wszech matek żale¹³⁴ s. 540
 /195/ Stała Matka boleściwa (26) s. 542
 /196/ Witaj Matko uwielbiona (40)¹³⁵ s. 544
 /197/ Żałosne kwilenie (13) s. 549
- Na Niedzielę piątą Postu
- Vexilla Regis prodeunt s. 553
 /198/ Chorągiew Króla wiecznego (7)¹³⁶ s. 553
- Na Kwietnią Niedzielę
- Gloria, laus et honor s. 555
 /199/ Niechaj będzie cześć, chwała Zbawicieli Tobie (6)¹³⁷ s. 555
 /200/ Z nieba zesłany Syn Boga żywego (18) s. 556
- Na Wielki Czwartek
- /201/ Gdy wieczerzę w dzień prazdników (7) s. 561
 /202/ Wszyscy przytomni słuchajcie¹³⁸ s. 562
- Na Wielki Piątek
- Przed zaczęciem odpraw Wielkopiątkowych
- /203/ Już ma być zamordowany (13) s. 568
 W czasie oddawania pokłonu krzyżowi świętemu i całowaniu jego
 /204/ Chrześciane przystępujcie (21) s. 574
 /205/ Ludu, mój ludu, cóżem ci uczynił (12) s. 576
 /206/ Niech wszystkich wiernych oczy dziś gorzkie łzy leją (6) s. 577
 /207/ Zbliżam się k'Tobie Jezu mój kochany (5) s. 578
- W czasie Processyi do Bożego Grobu
- /208/ Już Chrystus życie zakończył (5) s. 579
 /209/ Raczyłeś gorzką śmiercią Jezu umierać (8) s. 580
- U Bożego Grobu
- /210/ Już zdejmują martwe z krzyża Jezusowe Ciało (7) s. 582
 /211/ O grobie chwalebny, oto nieśmiertelny (9) s. 583

¹³¹ W PRACY I uwaga: „Lament Chrystusa Pana na krzyżu wiszącego na niewdzięczność ludzką”.

¹³² W kancjonale uwaga: „O siedmiu słowach Pańskich”.

¹³³ W śpiewniku uwaga: „Lament Matki Boskiej”.

¹³⁴ W PRACY I pieśń nie ma numeracji zwrotek.

¹³⁵ W śpiewniku uwaga: „Melodia jako: Krzyżu święty”.

¹³⁶ Hymn kościelny będący tłumaczeniem łacińskiego tekstu „Vexilla Regis prodeunt”, które w PRACY I podano w dwu równoległych kolumnach.

¹³⁷ Hymn śpiewany w drzwiach świątyni. Jest to tłumaczenie łacińskiego tekstu na polski, które w PRACY I podano w dwu równoległych kolumnach.

¹³⁸ Pieśń mszalna.

/212/	Płaczcie anieli, płaczcie duchy święte (27)	s. 584
/213/	Umarł, ach Umarł Jezus ukochany (11) W Sobotę Wielką Pieśń u Grobu Chrystusowego przed Zmartwychwstaniem	s. 587
/214/	Jezu na krzyżu rozpięty (3)	s. 592
/215/	Psalm 116 [Pieśni na Wielkanoc] [15]	s. 593
/216/	Przez Twoje święte zmartwychpowstanie ¹³⁹	s. 598
/217/	Bóg nasz wszechmogący (15)	s. 598
/218/	Chrystus zmartwychwstał jest (11)	s. 600
/219/	Pan Chrystus zmartwychwstał nienie (4)	s. 601
/220/	Przy tym Baranka jedzeniu (15) ¹⁴⁰	s. 601
/221/	Radujmy się chrześciance (15)	s. 603
/222/	Raduj się z nieba Królowo, Alleluja (12) ¹⁴¹	s. 605
/223/	Te są cuda, które były (9)	s. 606
/224/	Trzeciego dnia wstał Zbawiciel (20)	s. 608
/225/	Wesel się Królowo Rajska Panno Marya (12)	s. 609
/226/	Wesoły nam dziś dzień nastał (17)	s. 610
/227/	Zmartwychwstał Chrystus chwalebnie (14)	s. 612
/228/	Zwycięzca śmierci, piekła i szatana (10)	s. 614
/229/	Weselmy się chrześciance ¹⁴²	s. 615
/230/	Psalm Wielkanocne Na dzień świętego Marka i dni krzyżowe [3]	s. 618
	Exurge Domine	s. 623
/231/	Powstań, Panie, wspomóż nas ¹⁴³	s. 623
	Da pacem in diebus nostris	s. 624
/232/	Uchowaj nas od wojny ¹⁴⁴	s. 624
/233/	Wielki Boże, patrząc z góry (10)	s. 628
	Na Uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego [2]	
/234/	Witaj, witaj dniu święty (5)	s. 631
/235/	Pan Jezus w niebo wstępuje (19)	s. 632
	Na uroczystość zesłania Ducha Świętego czyli zielonych Świątek [7]	
/236/	Duchu Boży mieszkaj z nami (7)	s. 636
/237/	Przybądź do nas Gościu święty (6)	s. 637
	Veni Creator Spiritus	
/238/	Przybądź Duchu Stworzycielu (7) ¹⁴⁵	s. 638
/239/	Skutek naszego zbawienia dzisiaj Jezus dokonał (8)	s. 639
	Veni Sancte Spiritus	
/240/	Zstąp Duchu Przenajświętszy (5) ¹⁴⁶	s. 641

¹³⁹ W PRACY I uwaga: „W dzień Wniebowstąpienia Pańskiego śpiewaj: Przez Twoje święte Wniebowstąpienie. Na Zielone Świątki: Przez Twoje święte Ducha Zesłanie”.

¹⁴⁰ W kancjonaie uwaga: „Na Niedzielę pierwszą po Wielkiejnocy”.

¹⁴¹ W PRACY I pieśń ma w tytule: „Regina coeli”.

¹⁴² Pieśń mszalna na okres Wielkanocy.

¹⁴³ „Exurge Domine” i „Powstań, Panie, wspomóż nas” są liturgicznymi antyfonami w czasie procesji. Teksty łaciński i polski wydrukowano w dwu równoległych kolumnach.

¹⁴⁴ „Da pacem in diebus nostris” i „Uchowaj nas od wojny” są liturgicznymi antyfonami w czasie procesji. Teksty łaciński i polski podano w dwu równoległych kolumnach.

¹⁴⁵ „Przybądź Duchu Stworzycielu” jest polskim tłumaczeniem łacińskiego hymnu „Veni Creator Spiritus”. W śpiewniku wydrukowano obydwie teksty w dwu równoległych kolumnach.

¹⁴⁶ Pieśń ta jest polskim tłumaczeniem śpiewu „Veni Sancte Spiritus”. W kancjonaie teksty łaciński i polski podano w dwu równoległych kolumnach.

/241/	Duchu Święty, prawdziwy ¹⁴⁷	s. 643
/242/	Litania o świętym Duchu	s. 647
	Na poświęcenie kościoła [2]	
/243/	Celny kamień za fundament (5) ¹⁴⁸	s. 651
/244/	Niezmierny w dobroci Panie (7)	s. 653
	Na Uroczystość Trójcy Przenajświętszej [4]	
/245/	Ciebie Boże chwalimy (12) ¹⁴⁹	s. 659
	Benedictus Dominus Deus Israel	s. 661
/246/	Błogosławiony Pan Bóg Izraela ¹⁵⁰	s. 661
/247/	Jeden w naturze, w Osobach troisty (9)	s. 663
/248/	Z nami dziś niebiosa Stwórcę wysławiajcie (19)	s. 664
	Nabożeństwo do Opatrzności Boskiej [8]	
/249/	Ach nieskończony Boże w swej szczodrości (9)	s. 666
/250/	Boże przedwieczny, Boże niezmierny (7)	s. 668
/251/	Ciebie sławimy, Ciebie wielbimy (12)	s. 669
/252/	Co się zamyślasz, sieroto stroskana (16)	s. 670
/253/	Kto się w opiekę poda Panu swemu (9)	s. 672
/254/	Szczęśliwy, kogo Opatrzność Boska (15)	s. 673
/255/	Wszechmocna mego Opatrzności Boga (16)	s. 675
/256/	Godzinki	s. 677
	Na uroczystość Bożego Ciała [24]	
/257/	Litania o przenajświętszym Sakramencie	s. 683
	O salutaris hostia	s. 687
	Pange lingua	s. 687
	Chwalmy ten nieskończony	s. 687
/258/	Chwal Syonie Zbawiciela (14) ¹⁵¹	s. 687
	Dziś ja przychodzę Jezu ku Tobie	s. 689
	Gdy wieczерzę w dzień prazników	s. 689
	Gdzież jest Jezus ma pociecha, mój najmiłszy Zbawiciel	s. 689
/259/	Głos, głos, głos dziś wesoly (10)	s. 689
/260/	Jezu, Ciebie wyznajemy (12)	s. 691
	Jezu słodkie pamiętanie	s. 691
/261/	Jezus mój bądź pochwalony (7)	s. 693
	Kłaniam się Tobie przedwieczny Boże ¹⁵²	s. 694
/262/	Niebo, ziemia, świat i morze (9)	s. 695
	Nieskończona, najśliczniejsza Jezu miłości	s. 695
/263/	O przenajświętsza Hostja, Niech Tobie ta processja (11)	s. 696
/264/	O święta uczo, w której pożywamy (9)	s. 697
	Pójdźcie k' wielkiej wieczery	s. 697
/265/	Pójdźcie wszyscy chrześcianie (9)	s. 699
/266/	Pokłękuj na kolana, o duszo Bogu wierna (17)	s. 700
/267/	Przed Twojego dziś ołtarza tronem (9)	s. 701

¹⁴⁷ Pieśń mszalna.

¹⁴⁸ W PRACY I uwaga: „Pieśń ku pożegnaniu w tenże dzień lub przez Oktawę Zielonych Świąt”.

¹⁴⁹ W PRACY I oprócz wersji pieśniowej podany jest tekst łaciński i jego polskie tłumaczenie, które są podane w dwu równoległych kolumnach.

¹⁵⁰ „Benedictus Dominus Deus Israel” i „Błogosławiony Pan Bóg Izraela” podano w dwu równoległych kolumnach.

¹⁵¹ W PRACY I uwaga: „Z łacińskiego: Lauda Sion”.

¹⁵² Zob. przypis 114.

/268/ Twoja cześć, chwała, nasz wieczny Panie (12)	s. 702
/269/ U drzwi Twoich stoję Panie (8)	s. 702
/270/ Wesel się duszo wszelka (5)	s. 703
/271/ Witaj Boże utajony (5)	s. 705
/272/ Witaj Jezu w tej świętości (9)	s. 706
/273/ Witam Cię, witam przynajświętsze Ciało (4)	s. 707
/274/ Zanuć serce z radości (6)	s. 708
/275/ Z miłości Jezu zraniony (12)	s. 709
/276/ Zróbcie Mu Miejsce, Pan idzie z nieba ¹⁵³	s. 711
[Śpiewy w czasie procesji Bożego Ciała]	
U pierwszego ołtarza:	
Poklękni na kolana, o duszo Bogu wierna	s. 712
Witaj ofiaro zbawienia	s. 712
U drugiego ołtarza:	
/277/ Jezu, któryś się narodził (3)	s. 712
/278/ O przynajświętsze gody (1)	s. 712
U trzeciego ołtarza:	
/279/ Jezu, Baranku Boży (3)	s. 713
Chwal Syonie (11 i 12 zwrotka)	s. 713
U czwartego ołtarza:	
/280/ Jezu, dobry Pasterzu	s. 713
Chwal Syonie (13 i 14 zwrotka)	s. 714
Te Deum Laudamus	s. 714
W dzień najśłodszego Serca Pana Jezusa [4]	
/281/ Bądź pozdrowione Serce mego Pana (4)	s. 716
/282/ Każda żyjąca dusza (7)	s. 716
/283/ Witaj krynico dobra wszelakiego (10)	s. 717
/284/ Litania o Przenajświętszym Sercu Pana Jezusa	s. 718
Nabożeństwo w uroczystości Najświętszej Panny	
i Rodzicielki Bożej Maryi [38]	
W dzień Niepokalanego Poczęcia	
Godzinki	s. 721
Witaj święta i poczęta niepokalanie	s. 721
Zawitaj Cóрко Ojca przedwiecznego	s. 721
W dzień Oczyszczenia	
Chwała Bogu w wysokości z niniejszej uroczystości	s. 721
Dzisiaj wszedłszy do kościoła	s. 721
W dzień Zwiastowania ¹⁵⁴	s. 721
W dzień Najświętszego i Niepokalanego Serca Maryi Panny	
/285/ Serdeczna Matko, opiekunko ludzi (8)	s. 724
/286/ Litania do przynajświętszego Serca Przeczystej Matki Boskiej	s. 725
W dzień Nawiedzenia Najśw. Maryi Panny	
/287/ Ocuć się ziemio (7)	s. 728
W dzień Maryi Panny Szkaplerznej	
/288/ Kto chce Pannie Maryi służyć (27)	s. 730
/289/ Witaj Pani, my poddani do nóg padamy (5)	s. 733
W dzień Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny	
/290/ O najświętsza Rodzico, Matko Pana Jezusa (15)	s. 735

¹⁵³ Pieśń bez numeracji zwrotek.¹⁵⁴ W PRACY I uwaga: „Pieśni znajdziesz w Adwencie”.

/291/ Po tysiąckroć pozdrawiamy Ciebie (12)	s. 738
/292/ Smutek z łzami, płacz z pieśniami oświadczyć trzeba (9) W dzień Narodzenia Najśw. Maryi Panny	s. 741
/293/ Z gór wiekuistych, z Patriarchów łona (7) W dzień Najśłodszego Imienia Najśw. P. Maryi	s. 743
/294/ Marya, Marya nad słońce jaśniejsza (7)	s. 745
/295/ Mieszkańcy ziemi i wy, co niebiosy (18) W Święto Najświętszej Panny Maryi Różańcowej	s. 746
/296/ Różaniec o Najświętszej Maryi Pannie	s. 750
/297/ Marya bądź pozdrowiona ¹⁵⁵	s. 767
/298/ Zawitaj Matko Różańca świętego (16)	s. 769
/299/ Z pomocą Boga miłego (18)	s. 771
/300/ Witaj kwiecie Różańca, Panno ozdobiona (8) Pieśni przygodne o Najśw. Maryi Pannie	s. 774
/301/ Bądź pozdrowiona, o Marya (6)	s. 775
/302/ Ciebie my Matką Boga wszyscy wyznawamy (42)	s. 775
/303/ Do kogóż się uciec mamy, jako do Maryi (23)	s. 778
/304/ Gdyśmy przyszli do kościoła, Królowa (23)	s. 780
/305/ Gwiazdo morza głębokiego (7)	s. 781
/306/ Gwiazdo morza, któraś Pana (6) ¹⁵⁶	s. 782
/307/ Kto się w opiekę odda Pannie świętej (8)	s. 783
/308/ Ktoż Matki swego Zbawcy nie miłuje (14)	s. 784
/309/ Marya Obrona (13)	s. 785
/310/ O Gospodzie uwielbiona (7) ¹⁵⁷	s. 787
/311/ O Marya Matko Boga (10)	s. 788
/312/ O Marya, Matko Boża, k'Tobie się uciekamy (16)	s. 789
/313/ O Marya, Twoja chwała po świecie słynie (7)	s. 790
/314/ O Najświętsza Matko Boża (32)	s. 791
/315/ Pod Twój płaszcz się uciekamy, Matko Boska, Marya (8)	s. 794
/316/ Przed wieki wybrana Panno Marya (33)	s. 795
/317/ Ślicznaś, prześliczna Panno Marya (6)	s. 799
/318/ Szeroka łaska jest w ustach twoich (14) ¹⁵⁸	s. 799
/319/ Tysiąckroć bądź pozdrowiona o Marya, Marya (12)	s. 801
/320/ Tysiąckroć bądź pozdrowiona, Królowa (13)	s. 802
/321/ Witaj Królowa nieba i Matko litości (6)	s. 803
/322/ Żaden nie wie co jest łaska Marya, Marya, kto jej nie szukał (11) Nabożeństwo w dni Świętych Pańskich [35] W dzień ś. Barbary Panny i Męczenniczki, Patronki konających	s. 803
/323/ Barbaro święta, perło Jezusowa (10) W dzień ś. Mikołaja, Biskupa. Patrona sierot	s. 805
/324/ Otrzyjcie oczy ubogie sieroty (12) W dzień ś. Szczepana Szczepanie święty, pierwszy Męczenniku W dzień ś. Jana Ewangelisty Abyśmy zawsze wzorem twych czcicieli W dzień ś. Młodzianków Witajcie Męczeńskie kwiatki	s. 807
	s. 810
	s. 810
	s. 810

¹⁵⁵ Pieśń przeznaczona do śpiewania przed poszczególnymi tajemnicami różańca.

¹⁵⁶ W kancjonale uwaga: „W czasie moru i chorób”.

¹⁵⁷ W PRACY I po słowie „Gospodze” podano jego znaczenie jako „Pani”.

¹⁵⁸ W śpiewniku uwaga: „Przemowa grzesznika do Maryi”.

- W dzień świętego Józefa, Opiekuna Pana naszego Jezusa Chrystusa
 /325/ Józefie święty, z domu królewskiego (13) s. 810
 /326/ Ja wasz sercem jestem cały (5) s. 812
 W dzień ś. Jana Nepomuckiego
 /327/ Litania s. 813
 /328/ Święty Janie Nepomucki (9) s. 816
 /329/ Witaj Janie z Bolesława (20) s. 817
 /330/ Ciebie chwalimy, wiekuisty Panie (8) s. 820
 /331/ O serce me, święty Janie (6) s. 821
 W dzień św. Antoniego Padewskiego
 /332/ Tryumfuj niebo z gościa tak zacnego (10) s. 822
 W dzień świętego Alojzego Gonzagi
 /333/ Styniesz Alojzy między narodami (3) s. 823
 W dzień narodzenia Jana Chrzciciela
 /334/ Ciebie cnej Elżbiety wielki Synu (12) s. 824
 W dzień świętych Apostołów Piotra i Pawła
 /335/ Jeśli chcesz szukać Patrona (9)¹⁵⁹ s. 827
 /336/ Wśród trosków, nieszczęść kolei (9)¹⁶⁰ s. 829
 W dzień świętej Małgorzaty
 /337/ Małgorzato cna dziewico (5) s. 831
 W dzień świętej Maryi Magdaleny
 /338/ Gdzież mam szukać Jezusa (28) s. 831
 /339/ Marya Magdalena w świecie się kochała¹⁶¹ s. 834
 W dzień świętej Anny
 /340/ Litania s. 836
 /341/ Ach ja zasmucony (9) s. 838
 /342/ Witaj Pani, Matko Matki Jezusa Chrystusa (8) s. 840
 W dzień świętego Wawrzyńca
 /343/ Różo z ogrodu Raju rozkosznego¹⁶² s. 841
 W dzień świętej Filomeny
 /344/ Cudo zacne i wspaniałe ucho zabrzmiało¹⁶³ s. 843
 W dzień świętego Bartłomieja Apostoła
 /345/ Apostolskie prace, trudy (9) s. 844
 W dzień świętego Mateusza Apostoła
 /346/ Mateuszu Apostole (7) s. 846
 W dzień świętych Aniołów Stróżów¹⁶⁴
 /347/ Litania o świętych Aniołach Stróżach s. 847
 /348/ Bądź pozdrowiony Aniele sławny (14) s. 850
 /349/ Cześć winną Tobie, Strózu mój Aniele (6) s. 853
 W dzień św. Michała Archanioła
 /350/ Książę niebieskie, święty Michale (4) s. 854
 [W dzień świętego Gabryela]¹⁶⁵
 [W dzień św. Rafała]¹⁶⁶

¹⁵⁹ Pieśń do św. Piotra apostoła.

¹⁶⁰ Pieśń do św. Pawła apostoła.

¹⁶¹ Pieśń nie ma numeracji zwrotek.

¹⁶² Pieśń nie ma numeracji zwrotek.

¹⁶³ Pieśń nie ma numeracji zwrotek.

¹⁶⁴ W PRACY I tytuł zamieszczono po litanii.

¹⁶⁵ W kancjonale wyłącznie modlitwy.

¹⁶⁶ W PRACY I wyłącznie modlitwy.

	W dzień ś. Franciszka Serafickiego	
/351/	Kiedy świat leżał w grzechach zestarzały (9)	s. 856
	W dzień świętej Jadwigi, Patronki Szląskiej	
/352/	Zacznijcie sławić Jadwigę księżniczkę (10)	s. 858
	W dzień Świętego Piotra z Alkantary	
/353/	Bogu cześć, chwała za łaski i dary (6)	s. 860
	W dzień Świętego Marcina Biskupa	
/354/	Dziękujmy Bogu za Opatrzność Jego (13)	s. 861
	W dzień świętej Katarzyny, Panny i Męczenniczki	
/355/	Cześć oddawamy świętej Katarzynie (13)	s. 863
	W dzień Wszystkich Świętych	
/356/	Racz być Chryste prześląganym (7)	s. 865
/357/	Litania do Wszystkich Świętych ¹⁶⁷	s. 866
	W dzień zaduszny	
	Pieśni za dusze zmarłych [9]	
/358/	Ach Ojciec pełen litości (7)	s. 879
/359/	Dusze k'nam wołają (11)	s. 880
/360/	Dzień on dzień gniewu Pańskiego (19) ¹⁶⁸	s. 882
/361/	Jezu w Ogroju mdlejący (11)	s. 884
/362/	Przez czyścowe upalenia (6)	s. 885
/363/	Więzień w czyściu zatrzymany (12) ¹⁶⁹	s. 886
/364/	Wspomnij sobie o Marya (4)	s. 887
/365/	Wszyscy musimy umierać (12)	s. 888
/366/	Wierzę, iż żyje mój Odkupiciel wieczny ¹⁷⁰	s. 891
	Pieśni przy żałobnej Mszy świętej [5]	
/367/	Boże, o jakieś wielebny	s. 893
/368/	Boże Sędzio sprawiedliwy	s. 897
/369/	O Boże przedwieczny	s. 900
/370/	Święta myśl jest modlić się tu za wiernego	s. 902
/371/	Tobie Boże wznosim pienia, co mieszkasz na Syonie	s. 904
	Na processyi w dzień zaduszny [3]	
/372/	Boże, wysłuchaj nasze wołanie serdeczne	s. 906
/373/	Litania za dusze zmarłych	s. 909
	Salve Regina, zawitaj Królowa ¹⁷¹	s. 912
	Witaj Królowa nieba i Matko litości ¹⁷²	s. 912
/374/	Marya czysta dziewico (3) ¹⁷³	s. 912
	NABOŻEŃSTWA W RÓZMAJTYCH PRZYGODACH ŻYCIA	
	W dzień ślubu małżeńskiego [3]	
/375/	Oto Boże serc tych dwoje (5)	s. 915
/376/	Stanowicielu małżeństwa (2)	s. 916
	Przybądź Duchu Stworzycielu	s. 916

¹⁶⁷ W śpiewniku teksty łaciński i polski wydrukowano w dwu równoległych kolumnach.

¹⁶⁸ W tytule pieśni podano: „Dies irae”.

¹⁶⁹ W tytule pieśni podano: „O więźniu czyścowym”.

¹⁷⁰ W tytule pieśni podano: „Responsoria po Lekcjach Wigilijnych”.

¹⁷¹ W PRACY I pieśń podano jako alternatywną wraz z „Witaj Królowo nieba i Matko litości” oraz „Marya czysta dziewico”.

¹⁷² W śpiewniku pieśń podano jako alternatywną wraz z „Salve Regina, zawitaj Królowa” i „Marya czysta dziewico”.

¹⁷³ W kancjonaie pieśń podano jako alternatywną wraz z „Salve Regina, zawitaj Królowa” i „Witaj Królowa nieba i Matko litości”.

- /377/ Coś ty raczył złączyć Boże (3) s. 917
Pieśni, Psalmi i Modlitwy na różne czasy i potrzeby [15]
Prośba o deszcz
- /378/ Boże Abrahamów, wiekuisty Panie (9) s. 926
/379/ Psalm 146 s. 927
Prośba o piękny czas
- /380/ Boże, Królu wszechmogący (19) s. 929
/381/ Psalm 66 s. 931
Prośba o uspokojenie powietrza gwałtownego
- /382/ Psalm 147 s. 932
Prośba w czasie drogości i głodu¹⁷⁴
- /383/ U Ciebie Boże w żywności brakunku (12) s. 934
/384/ Psalm 22 s. 935
W czasie zaraźliwej choroby i moru
- /385/ Sebastyanie, Męczenniku święty (6)¹⁷⁵ s. 937
/386/ Psalm 6 s. 938
Prośby podczas wojny
- /387/ Boże, do Ciebie wołamy (7) s. 939
/388/ Psalm 45 s. 940
Prośby w jakiegokolwiek potrzebie
- /389/ Do Ciebie Panie pokornie wołamy (8) s. 941
/390/ Któż mnie pocieszy w biedzie i frasunku (5) s. 942
/391/ Psalm 19 s. 943
/392/ Psalm 90¹⁷⁶ s. 943
Kto się w opiekę poda Panu swemu¹⁷⁷ s. 943
Pieśni przygodne [8]
- /393/ Będę cierpiał bom zasłużył (6)¹⁷⁸ s. 947
/394/ Boże, kocham Cię (15)¹⁷⁹ s. 948
/395/ Boże z Twoich rąk żyjemy (9)¹⁸⁰ s. 950
/396/ Niech się ze mną co chce stanie (15)¹⁸¹ s. 951
/397/ O bezdenna miłości, Jezu mój kochany (9) s. 955
/398/ Pójdźcie bracia k'ofierze (10)¹⁸² s. 956
/399/ Skoro tylko wstaję z rana (33)¹⁸³ s. 958
/400/ Wszystka moja nadzieja u Boga mojego (5)¹⁸⁴ s. 960
- ZAKOŃCZENIE PRACY CODZIENNEJ I CAŁOŻYWOTNEJ**
CHRZEŚCIANINA KATOLICKIEGO
Nabożeństwo wieczorne [4]
- /401/ Nim nastąpi pomrok nocny¹⁸⁵ s. 965

¹⁷⁴ W czasie drożyzny i głodu.

¹⁷⁵ W śpiewniku tytuł: „Pieśń do św. Sebastyana”.

¹⁷⁶ Psalm 90 i pieśń „Kto się w opiekę poda Panu swemu” podane są jako alternatywne.

¹⁷⁷ Pieśń „Kto się w opiekę poda Panu swemu” i Psalm 90 podane są jako alternatywne.

¹⁷⁸ Pieśń zaopatrzone w uwagę: „O cierpliwości chrześcijańskiej”.

¹⁷⁹ Pieśń zaopatrzone w uwagę: „O miłości boskiej”.

¹⁸⁰ W PRACY I uwaga: „Na podziękowanie za żniwa”.

¹⁸¹ W kancjonale uwaga: „O zgadzaniu się z wolą Bożą”.

¹⁸² Pieśń posiada w piątej zwrotce kilka wersji, a mianowicie: Na Wielkanoc: „Ten, który dziś z martwych powstał”; na Zielone Świątki: „Ten, co Ducha prawdy zesłał”; na Odpust: „Ten, co nas krwią swą wykupił”.

¹⁸³ W śpiewniku uwaga: „Nabożne pozdrowienie Pana Jezusa”.

¹⁸⁴ W kancjonale uwaga: „O ufności w Pana Boga”.

¹⁸⁵ W PRACY I tytuł: „Hymn kościelny wieczorny”. Nie ma numeracji zwrotek.

- /402/ Teraz puszczasz sługę Twego Panie w pokoju¹⁸⁶ s. 966
 /403/ Już słońce zaszło, niż spać pójdziemy (17) s. 968
 Kto się w opiekę poda Panu swemu s. 968
 /404/ Wszystkie nasze codzienne sprawy (4) s. 969
 Nabożeństwo w wieczór wielki i ostatni życia t.j. w czasie choroby
 albo u schyłku życia [2]
 /405/ Litania o śmierć szczęśliwą s. 977
 /406/ Litania za osobę konającą s. 985
 Nabożeństwo pogrzebne [33]
 [Pogrzeb dorosłych]
 /407/ Oto tu na marach leży czerstwy, rzeźwy młodzieniec (10)¹⁸⁷ s. 989
 /408/ Jużś więc różo opadła z liścia ogolono (11)¹⁸⁸ s. 991
 /409/ Chrystus Pan jest mój żywot, On nagradza hojnie (18)¹⁸⁹ s. 992
 /410/ Cokolwiek w świecie jest, wszystko marność (11) s. 993
 /411/ Jak każdy, który się rodzi (10) s. 995
 /412/ Odpocznij nasz bracie miły, po długim pracowaniu (8)¹⁹⁰ s. 996
 /413/ O jak fałeczne wszystko na tym nędznym świecie (20) s. 998
 /414/ Otóż wam tu śmierć dowodzi (8) s. 999
 /415/ Serdecznie oczekiwam końca szczęśliwego (8)¹⁹¹ s. 1001
 /416/ Przypatrzcie się moi mili (10)¹⁹² s. 1002
 /417/ Już się pielgrzymka skończyła (7)¹⁹³ s. 1003
 [Liturgiczne obrzędy pogrzebowe]
 /418/ Boże Ojczy niebieski, litościwy Panie (2)¹⁹⁴ s. 1006
 /419/ Zachowaj mię, Panie, od zguby wiecznej¹⁹⁵ s. 1009
 /420/ Przy tym brata naszego żalosnym pogrzebie (3)¹⁹⁶ s. 1009
 /421/ Do chwały wiecznej niech cię wwiedą Anieli¹⁹⁷ s. 1010
 /422/ Ostatnią już posługę wyświadczmy zmarłemu (2)¹⁹⁸ s. 1010
 Pieśni nad grobem
 /423/ Panie racz im dać lekkie odpocznienie (5)¹⁹⁹ s. 1012
 /424/ Pogrzebmyż to ciało w grobie (15) s. 1013
 /425/ Wszystko twardym snem znużone (6) s. 1015
 /426/ Zmarły człowiecze, z tobą się żegnamy (4) s. 1016
 Salve Regina, zawitaj Królowa²⁰⁰ s. 1017
 Witaj Królowo nieba i Matko litości²⁰¹ s. 1017
 Przy pogrzebach małych dzieci
 /427/ Dziecię, prędkoś zakończyło bieg żywota twojego (4) s. 1017

¹⁸⁶ Kanyk Symeona.

¹⁸⁷ Przy pogrzebie młodzieńca.

¹⁸⁸ Przy pogrzebie panny.

¹⁸⁹ W PRACY I uwaga: „Przy pogrzebie wyrosłych i w wieku”.

¹⁹⁰ Przy pogrzebie pracownika człowieka.

¹⁹¹ Pierwszy i drugi wers piątej zwrotki mają dwa warianty: na pogrzebie męża i na pogrzebie żony.

¹⁹² Przy pogrzebie księdza.

¹⁹³ Przy pogrzebie nauczyciela.

¹⁹⁴ Śpiew wykonywany w kościele w miejsce godzin żałobnych.

¹⁹⁵ Polski śpiew w miejsce liturgicznego „Liberate me Domine”.

¹⁹⁶ W przypadku pogrzebu kobiety wariant: „Przy tym siostry naszej”.

¹⁹⁷ W PRACY I uwaga: „Przy wyprowadzaniu trupa do grobu”.

¹⁹⁸ Pieśń przy spuszczeniu trumny do grobu.

¹⁹⁹ W zależności od płci zmarłego możliwe warianty: „Panie racz mu...” lub „Panie racz jej...”

²⁰⁰ Pieśń śpiewana jako alternatywna do „Witaj Królowo nieba i Matko litości”.

²⁰¹ Pieśń śpiewana jako alternatywna do „Salve Regina, zawitaj Królowa”.

/428/ Jeszcze jestem małe dziecko, a już przysłała ma godzina (6)	s. 1017
/429/ Moje z wami rozestanie rodzice kochani (7)	s. 1018
/430/ Na cmentarzu mieszkać będę (9) ²⁰²	s. 1019
/431/ O rodzice ukochani (4)	s. 1020
/432/ Przyjmijcie podziękowanie, rodzice moi mili (6)	s. 1021
/433/ Pójdź duszyczko wyzwolona (6)	s. 1021
/434/ Żegnam was mili Rodzice (5)	s. 1022
/435/ [Liturgiczne obrzędy pogrzebowe dzieci] ²⁰³	s. 1023
/436/ Na głos trąby Anielskiej w dniu sądu strasznego (13) ²⁰⁴	s. 1028
/437/ Litania o Niepokalanym Poczęciu Najśw. Maryi Panny ²⁰⁵	s. 1041
/438/ O Maryo, Ty ucieczko nasza ²⁰⁶	s. 1047
/439/ Stwórcu nieba, ziemi wielki (10) ²⁰⁷	s. 1050

AUS DER GESCHICHTE DER KATHOLISCHEN GESANGBÜCHER IN TESCHINER SCHLESSEN

Zusammenfassung

Der Hauptgrund des Artikels ist die Presentation der 2 anonimen Auflagen angegebenen Gesangbuches in Teschin in den Jahren 1857–1925 unter dem Titel *Praca codzienna, coroczna i całowzowna każdego chrześcianina katolickiego* (Die Tages, Jahres und Lebensarbeit jedes katholischen Christen) verfasst von P. Antoni Janusz (1820–1861). Der angegebene Text („Aneks”) zeigt besonders ausführlich die besprochene Sammlung.

Die von P. Antoni Janusz verfassten Gesangbücher lassen sich nicht einwerten, ohne Berücksichtigung der Tatsache, daß die historische Wirklichkeit des Teschiner Schlesiens in der Mitte des 19. Jahrhunderts ungewöhnlich geteilt war. Auf diesem Gebiet kreuzten sich die polnisch-tschechisch-deutschen Tendenzen. Es fehlte die religiöse Einheit, weil es von Lutheraner, Katholiken und nur wenigen Juden bewohnt wurde. Trotz dieser ungünstigen Verhältnisse die katholischen Werte vereinten sich mit dem, was polnisch war. Der polnischen Geistlichkeit wurde es klar, daß das Einführen der polnischen Sprache in die liturgischen Gesangbücher unbedingt nötig ist, um das religiöse Leben und die polnische Bürgerschaft zu bewahren. Die Gesangbücher von P. Janusz entsprachen im Ganzen vollkommen den Bedürfnissen der polnischen Seelsorger so wie auch den weltlichen Katholiken.

Die Ausgabe vom Jahre 1857 ist das erste polnisch gedruckte Gesangbuch in Teschiner Schlesien. Der Reichtum des in ihm Gesammelten Materials, originelle Zusammenstellung und vor allem die Berücksichtigung der damaligen seelsorglichen Bedürfnisse verursachten, daß es auf lange Zeit Einfluß auf ähnliche Ausgaben hatte.

Die Gesangbücher von P. Janusz sind ausgabe, ohne Noten ausgearbeitete Sammlung, welche im Fall der 1. Auflage 436 Gesänger wie auch Gebete für das ganze Kirchenjahr inne hatten. Die zweite Auflage wurde um 3 Gesänge vergrößert, Fehler wur-

²⁰² Pieśń śpiewana nad grobem.

²⁰³ W PRACY I noszą one tytuł: „Antyfony, Psalmi i modlitwy”. Na stronach 1023–1028 zamieszczono psalmy 112, 118, 149, 150, 23, 145 i 148, odpowiadające im antyfony, a także modlitwy związane z pogrzebem dziecka.

²⁰⁴ W PRACY I tytuł: „Pieśń o sądzie Pańskim”.

²⁰⁵ Wyłącznie w PRACY II.

²⁰⁶ Pieśń mszalna. Wyłącznie w PRACY II.

²⁰⁷ Wyłącznie w PRACY II.

den korrigiert und Verbesserungen getroffen, welche die Benutzung der Sammlung erleichterten.

In beiden Auflagen *Pracy...* konnte man, außer der Einführung und dem Ende 6 Teile herausfinden:

- I Vorbereitung zum christlichen Leben und seiner Arbeit
- II Der Anfang der täglichen, jährlichen und Lebensarbeit
- III In der Kirche verrichtete Andachten
- IV Andachten nach dem Kirchenjahr
- V Andachten in verschiedenen Lebenssituationen
- VI Beenden der täglichen und Lebensarbeit des katholischen Christen.

Der Inhalt der Gesangbücher betrifft in Wirklichkeit das allgemeine christliche Leben sowohl im stricto religiosem als auch im weltlichem Sinn. Das ganze Gesangbuch durchdringt der für die christliche Spiritualität Haupt-Gedanke von Durchdringlichkeit der beiden Sphären. Man kann hier eine Probe sehen die existierte Analogie zwischen dem gewöhnlichem Tag und dem ganzen Leben des glaubenden Menschen zu zeigen, wie schon der Titel daraus schließen lässt: *Die Tages, Jahres und Lebensarbeit...* Dieser Gedanke ist auch sichtbar in der Reihenfolge der Kapitel. Und so die Sakramente der Taufe, Buße und Eucharistie — als beginnende und später durchs ganze Leben die Einigkeit mit Gott anhaltende (Kap. I) verbunden mit Andachten für bestimmte Tage, wo der Kontakt mit Gott mit dem Morgengebet anfängt und durch Begegnung mit Ihm bei der Arbeit, Lernen, Essen, beim Besuchen des hl. Sakramentes und durch Stoßgebete erhalten bleibt (Kap. II), auch die hl. Messe und paraliturgische Andachten (Kap. III). Am meisten ausgearbeitet ist Kap. IV, welches Andachten anthält, die nach dem liturgischen Jahr geordnet sind (über die Hälfte der Gesamtsammlung). Gewissermaßen entsprechend dem Leben der großen Kirchenfamilie ist das Leben der Hauskirche — der Familie, auf derer Probleme der Kap. V hinweist. Endlich Kap. VI lenkt die Gedanken auf das ewige Leben.

Die Klammern, welche den Inhalt *Pracy...* zusammenhalten, sind Gebete zum Hl. Geist. Sie drücken die Bitte aus, um würdiges Erleben aller Momente, so wie Reflexionen über das Lebensziel und Vergänglichkeit der Zeit.

Charakteristisches Zeichen der Gesangbücher von P. Janusz ist, daß sie keine deutliche Anteilung auf den Gebetteil und Liederteil haben, aber in thematischen Rahmen das Eine und das Andere enthalten.

Aus dem Repertuar der Lieder ist die interessante Aufstellung der eucharistischen Gesänge zu unterstreichen. Sie ergeben die zahlreichste Gruppe der Lieder in den Gesangbüchern. Die größte Aufmerksamkeit verdient die Tatsache, daß die Sammlung von P. Janusz die größte Zahl der Messlieder von allen polnischen Gesangbüchern, die bis 1857 bekannt sind enthält, und auch in den späteren nur wenige davon etwas mehr besitzen. Wertvoll ist auch die Aussonderung der Lieder zur I hl. Kommunion der Kinder. Reich ist die Aufstellung der Fastenlieder, Lieder zur Mutter Gottes und zu den Heiligen.

Einen bedeutenden Teil *Pracy...* nehmen Gebete ein. Sie umfassen eine breite Skala des katholischen Lebens und ihre Thematik erlaubt auf eine Einteilung der Gebete im Kirchenjahr und Gebete in bestimmten Anliegen. Viele Gebete sind für kranke Menschen und deren Beschützer bestimmt.

Viel Platz hat man den Sakramenten, besonders Eucharistie und Buße gewidmet.

Die Gesangbücher enthalten einige zehn von Kommentaren, die die liturgische Zeit hinweisen, Feiertage und andere Lebenssituationen betreffen. Diese Kommentare haben als Ziel die Vertiefung bei den Gläubigen des Verständnisses für die Geheimnisse des Glaubens durch die Erklärung der theologischen Grundlage und ihre Erlebenart.

Die Sammlung überweist im großen Maße örtliche Traditionen, Gewohnheiten und Ceremonien, auch Gesänger aus anderen Regionen von Polen.

Ein großer Wert dieser *Pracy...* ist der Geist der Anerkennung für die Lehre und Liturgie der katholischen Kirche.

Praca... von P. Janusz gehört zu den wertvollsten polnischen katholischen Gesangbüchern aus der Mitte XIX Jahrhunderts. Ihre wertvolle Stellungseinnahme wurde auch über die Grenzen vom Teschiner Schlesien anerkannt.